

Overdrachtsdossier Commissie Waterketens en Emissies (CWE) 2023

Inhoudsopgave

I Toelichting op het overdrachtsdossier

II Uitleg Unie van Waterschappen

III Thema's CWE

IV Thema's CWE/CWS

V Thema's alle commissies

I Toelichting

Voor u ligt het overdrachtsdossier van de CWE. Het is bedoeld voor met name de nieuwe CWE leden, om hen inhoudelijk te informeren over wat in de afgelopen periode in de commissie aan de orde is geweest. Daarnaast wordt ook vooruit gekeken.

Over de CWE

De CWE (Commissie Waterketens en Emissies) bepaalt de bestuurlijke standpunten van de waterschappen waar het gaat over waterkwaliteit. Daarbij horen onderwerpen die betrekking hebben op de afvalwaterketen, waaronder zuiveringsbeheer en lozingen van diffuse bronnen. Ook thema's als vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH) hebben een plek binnen deze commissie. Verder is de commissie actief op het terrein van duurzaamheid en de circulaire economie.

Sommige onderwerpen kennen overlap met andere commissies waardoor deze ook daar besproken worden, zoals de Kaderrichtlijn Water en het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer. Dit vanwege de overlap met waterkwantiteit (CWS). In de CWE zijn alle waterschappen bestuurlijk vertegenwoordigd. Zij is besluitvormend voor de beleidsmatige onderwerpen en wanneer van toepassing adviserend richting de Ledenvergadering.

De CWE wordt voorgezeten door Sander Mager, bestuurslid van de Unie van Waterschappen en DB lid bij Amstel, Gooi en Vecht. Secretaris is Sandra Weide-Reynaers, beleidsadviseur bij het Uniebureau. De Werkgroep Waterketens en Emissies (WWE) bespreekt de CWE agenda voor. Cor Roos, secretaris-directeur van het waterschap Rijn en IJssel, is voorzitter van de WWE.

Periode 2019 – 2023

De afgelopen vier jaar, van de vorige waterschapsverkiezingen tot die van maart dit jaar, heeft de CWS een groot aantal onderwerpen besproken en besluiten genomen. In de tekst hieronder vindt u allereerst een samenvatting van wat de Unie van Waterschappen doet en hoe deze is georganiseerd. Vervolgens staat er per thema in hoofdlijnen weergegeven welke ontwikkeling het thema heeft doorgemaakt en wat nog te verwachten is.

II UITLEG UNIE VAN WATERSCHAPPEN

ALGEMEEN

Wat doet de Unie van Waterschappen?

- Vertegenwoordigen van de waterschappen in het nationaal en internationaal speelveld;
- Fungeren als spreekbuis van de waterschappen;
- Lobbyen voor en belangen behartigen van de waterschappen bij, o.a. de Tweede Kamer, de verschillende ministeries en bij de Europese instellingen in Brussel;
- Stimuleren van kennisuitwisseling en bieden van een platform voor samenwerking.

DE UNIE VAN WATERSCHAPPEN ALS VERENIGING

LEDENVERGADERING

Het hoogste orgaan binnen de vereniging is de ledenvergadering. Ieder waterschap is vertegenwoordigd in de ledenvergadering en bepaalt voor zich wie het waterschap formeel vertegenwoordigt (en daarmee stemgerechtigd is). Deze vertegenwoordigers (voorzitter of DB-lid van het waterschap) leggen vervolgens 'thuis' verantwoording af aan het DB en het AB. De ledenvergadering komt vier keer per jaar bijeen en wordt voorgezeten door de voorzitter van de Unie van Waterschappen.

De ledenvergadering is het orgaan dat een besluitvormende taak heeft en geeft mandaat waar het gaat om het goedkeuren van de jaarstukken (begroting, jaarrekening etc.), het wijzigen van de statuten, het benoemen van bestuursleden en het aanstellen van de algemeen directeur. Daarnaast bepaalt de ledenvergadering de koers van de Unie. Ook gaat de Ledenvergadering over onderwerpen die commissieoverstijgend zijn of financiële consequenties hebben en besluit de Ledenvergadering over overeenkomsten, handreikingen en dergelijke die de waterschappen (enigszins) binden.

UNIEBESTUUR

Het Uniebestuur vormt het dagelijks bestuur van de vereniging. Het Uniebestuur vergadert acht keer per jaar. Het bestuur bestaat uit:

- Rogier van der Sande (Hoogheemraadschap van Rijnland, voorzitter)
Portefeuille: Algemene bestuurszaken / verenigingszaken, Communicatie
- Sander Mager (Waterschap Amstel, Gooi en Vecht, vice-voorzitter)
Portefeuille: Waterkwaliteit, Waterketen en emissies, Vergunningverlening en handhaving en Duurzaamheid (circulaire economie)
- Luzette Kroon (Wetterskip Fryslan)
Portefeuille: Internationaal (Blue Deal, Dutch Water Authorities, Bureau Brussel), Overkoepelende innovatiethema's, Educatie en arbeidsmarktcommunicatie
- Vincent Lokin (Waterschap De Dommel, penningmeester)
Portefeuille: Financiën (incl. inkoop en aanbesteding), Aanpassing belastingstelsel, Bedrijfsvergelijkingen, Huisvesting, Digitalisering, Omgevingswet en Overkoepelende juridische zaken
- Jeroen Haan (Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden)
Portefeuille: Waterveiligheid, Wegenbeheer, Deltaprogramma (incl. zoetwater), Muskus- en Beverratten
- Dirk-Siert Schoonman (Waterschap Drents Overijsselse Delta)
Portefeuille: Energie/klimaat, Waterkwantiteit, Watersysteem, Natuur en Deltaprogramma inclusief beleidstafel wateroverlast en hoog water

Meindert Smallenbroek is als algemeen directeur secretaris van het bestuur. Hij wordt hierbij ondersteund door de bestuurssecretaris van de Unie (vacature)

Binnen de Unie is het Uniebestuur de centrale spelverdeler. In deze rol zet het bestuur de lijnen uit en bewaakt het de samenhang binnen de Unie. Het bestuur bereidt de ledenvergaderingen voor. Verder verdeelt het bestuur de onderwerpen over de Uniecommissies en bepaalt of het onderwerp na behandeling nog teruggaat naar het Bestuur en/of de Ledenvergadering.

Het Uniebestuur is daarnaast verantwoordelijk voor de gezamenlijke lobby en communicatie. Ook zijn de Uniebestuursleden de commissievoorzitters en stuurt het bestuur de algemeen directeur van de Unie aan. Tenslotte vertegenwoordigt het bestuur de Unie naar buiten toe, bijvoorbeeld in bestuurlijke overleggen. De Uniecommissies zijn de spil in het bepalen van gezamenlijke standpunten op hun beleidsterreinen. Zij zijn in beginsel besluitvormend rondom de onderwerpen die bij hen zijn belegd. Door de Uniecommissies worden besluiten genomen rond kort(er)durende onderwerpen. Het betreft veelal onderwerpen waarop visievorming door de waterschappen reeds heeft plaatsgevonden, maar die nog nadere uitwerking behoeven.

WERKGROEPEN

De werkgroepen bereiden de commissievergaderingen voor. Voordat onderwerpen in werkgroepen het Uniebesluitvormingstraject ingaan, zijn zij in de regel reeds met alle waterschappen besproken, bijvoorbeeld in de themagroepen van de Unie. Met het oog op een goede voorbereiding is het noodzakelijk dat de Uniewerkgroepen bestaan uit ter zake deskundige mensen. Daarnaast is het, net als bij de commissievergaderingen, van belang dat de waterschappen de werkgroepvergaderingen adequaat voorbereiden. Om slagvaardig te kunnen opereren, zitten er maximaal 13 deskundigen in de werkgroepen. De werkgroepen worden voorgezeten door een secretaris-directeur van een van de waterschappen. Het secretariaat wordt net als bij de commissies gevoerd door het Uniebureau. Zowel de voorzitters als de leden van de werkgroepen worden op voordracht van de Vereniging van Directeuren van Waterschappen benoemd.

Werkgroepen bestaan uit ambtelijke vertegenwoordigers. Niet ieder waterschap is vertegenwoordigd in de werkgroepen. In verband hiermee is van belang dat de leden niet als vertegenwoordiger van hun waterschap in de werkgroep zitten, maar als vertegenwoordiger van de sector. Met andere woorden zij worden geacht met een individueel waterschap overstijgende blik naar de onderwerpen te kijken. De werkgroepleden bekijken onder meer of onderwerpen 'rijp' zijn voor bespreking op bestuurlijk niveau en wat bestuurlijke aandachtspunten zijn. Hun deskundig advies gaat vervolgens ter bespreking en/of besluitvorming naar de Uniecommissies.

Tot december 2018 was de Unie ook de werkgeversorganisatie van de waterschappen. Per 1 januari 2019 is dit een zelfstandige werkgeversvereniging geworden, de Vereniging Werken voor Waterschappen.

WAAROM DEZE ORGANISATIESTRUCTUUR?

Voor het goed kunnen functioneren van de Unie als vereniging is het van belang dat besluitvorming en de uitkomsten daarvan ook gedragen worden door de waterschappen. Daarom is van belang dat alle waterschappen in de Uniecommissies vertegenwoordigd zijn en dat helder is op welk moment in welk gremium een bepaald onderwerp aan de orde komt. Tegelijkertijd is het gewenst dat standpunten binnen een betrekkelijk kort tijdsbestek tot stand komen.

De commissieleden worden geacht mandaat te hebben van hun waterschap om in de commissies standpunten in te nemen en besluiten te nemen. Dat betekent dat commissieleden ter vergadering goed beslagen ten ijs moeten verschijnen. Om de vergaderingen goed voor te kunnen bereiden, verstuurt de Unie de commissiestukken twee weken van tevoren. Daarbij wordt ook van commissieleden gevraagd dat zij terugkoppelen binnen hun eigen organisatie wat er in commissies is besloten en waarom dit zo is gebeurd.

Buiten de reguliere vergaderingen om worden er tal van sessies georganiseerd (zoals de Bestuurdersdag, een strategische tweedaagse en Steenwegsessies) om nader met elkaar van gedachten te wisselen over specifiekere onderwerpen die besluitvorming behoeven of over onderwerpen waarop visievorming gewenst is. Op deze manier streeft de Unie van Waterschappen er naar om in korte tijd tot gedragen besluiten en standpunten te komen.

III Thema's CWE

WATERKWALITEIT, ALGEMEEN

THEMA: WATERKWALITEIT / KADER RICHTLIJN WATER

Samenvatting:

Waterschappen hebben de wettelijke taak om de waterkwaliteit te monitoren en indien nodig maatregelen te nemen om de waterkwaliteit te verbeteren of verder te beschermen. Een goede waterkwaliteit is essentieel om Nederland leefbaar te houden, naast een gezond ecosysteem zijn belangrijke sectoren als drinkwatervoorziening, landbouw, industrie, recreatie afhankelijk van goed en voldoende water. Het belangrijkste wettelijke kader is daarbij de Europese Kader richtlijn water. Deze stelt dat elke lidstaat voor zichzelf doelen moet opstellen en maatregelen moet nemen om deze doelen te bereiken, per 31 december 2027 dienen de doelen bereikt te zijn.

Daarnaast mag er geen sprake zijn van verdere achteruitgang. De doelen en plannen worden in de 6-jaarlijkse waterbeheerplannen van de waterschappen uitgewerkt en door de provincies vastgesteld. De plannen worden samengevoegd in 6-jaarlijkse stroomgebiedbeheerplannen. Naar verwachting gaat Nederland niet alle doelen bereiken (overigens net als ons omringende landen). De belangrijkste knelpunten zijn landbouwemissies (nutriënten en bestrijdingsmiddelen), zware metalen, emissies uit rwzi's en riooloverstorten, en de effecten van de inrichting van het watersysteem, klimaatverandering en droogteperioden.

Naast maatregelen op lokaal of regionaal niveau die de waterschappen zelf nemen (inrichting van het watersysteem, zuiveren afvalwater) zijn er ook maatregelen door derden nodig. Het gaat daarbij dan bijvoorbeeld om landelijke regie op gevaarlijke stoffen, bestrijdingsmiddelen, etc.

Heel veel informatie over de waterkwaliteit in Nederland is te vinden op :

Helpdesk water : www.helpdeskwater.nl

Waterkwaliteitsportaal: (kaarten , meetreeksen) :

<https://www.waterkwaliteitsportaal.nl/kaderrichtlijn-water>

compendium voor de leefomgeving (figuren en grafieken):

<https://www.clo.nl/onderwerpen/water-en-milieu>

Stand van zaken besluitvorming:

Naar aanleiding van de zorg dat we de KRW doelen niet gaan halen in Nederland, is er door de Minister van I&W een extra "impuls" opgestart, en zal er in 2024 een tussenevaluatie plaatsvinden. Daarnaast is een actieve invulling van de plannen voor landelijk gebied (NPLG, PPLG's) voor dit onderwerp essentieel om de doelen enigszins te bereiken. Daarnaast is het van belang om de vergunningverlening op het vlak van lozingen, onttrekkingen en werken in en om het water goed op orde te hebben. Bij een ontoereikende waterkwaliteit is een toetsing van elke vergunning aan de KRW prioriteit.

Wat speelt er komende periode:

Uiteraard zijn de waterschappen actief om de maatregelen die zijn afgesproken, ook uit te voeren. De Kader Richtlijn Water is een belangrijk element van het nationaal programma landelijk gebied, zonder maatregelen worden de doelen niet gehaald. In de loop van 2023 wordt de "impuls waterkwaliteit" verder vormgegeven. In de loop van 2024 zal de tussenevaluatie plaatsvinden.

THEMA: RICHTLIJN STEDELIJK AFVALWATER**Samenvatting:**

De Europese richtlijn stedelijk afvalwater stelt randvoorwaarden aan de inzameling en behandeling van communaal afvalwater en is daarmee voor de waterschappen (en gemeenten) een heel relevante richtlijn. De bestaande richtlijn is 30 jaar oud en deze wordt momenteel herzien.

Stand van zaken besluitvorming:

De ontwerpherziening wordt besproken in het Europees Parlement en in de raads werkgroepen. We hopen dat ervoor de EU verkiezingen in 2024 een akkoord ligt zodat we weten waar we aan toe zijn. De Unie is via bureau Brussel, via de Europese koepel Eureau en via de directe contacten met I&W goed betrokken bij de onderhandelingen. De herziening gaat o.a. in op de volgende thema's :

- Vergaande verwijdering van medicijnresten
- Verdergaande verwijdering van nutriënten (N, P)
- Eisen t.a.v. energieneutraliteit en klimaat
- Betere afstemming met de Kader Richtlijn Water
- Sterkere positie ten opzichte van indirecte lozingen

De verwachting is dat de herziening van de richtlijn zal leiden tot een investeringsprogramma van 4-5 miljard Euro voor alle waterschappen samen. Na vaststelling van de richtlijn zal er een nationaal implementatieprogramma worden opgesteld.

Wat speelt er komende periode:

Zie boven.

THEMA: VISIE WATERKETEN**Samenvatting:**

Enige tijd geleden is in bestuurlijk tussen I&W, IPO, Vewin, VNG en UvW afgesproken om een visie op de waterketen op te stellen. Deze visie is bedoeld om de activiteiten van de betrokken partijen af te stemmen en een gezamenlijk kader te maken. Het eindresultaat zal bestaan uit

een toekomstbeeld en een aantal concrete afspraken die naar dat toekomstbeeld toe moeten werken. Er zijn 4 thema's onderscheiden:

- Kwalitatieve aspecten als zuivering omgaan met water en hergebruik van water
- Robuust stedelijk waterbeheer
- Omgaan met stoffen: bronbeleid, beter zuiveren
- Circulariteit en energie/klimaataspecten

Er is voor de CWE leden een klankbordrol voorzien

Stand van zaken besluitvorming:

De afgelopen periode is er gewerkt aan de afbakening van de visie (zie hierboven) en het betrekken van de partners. Najaar 2023 wordt de opdracht voor de procesbegeleiding en invulling van de visie verstrekt, en de verwachting is dat najaar 2024 de visie kan worden vastgesteld.

Wat speelt er komende periode:

Zie boven.

THEMA: ZWEMWATER EN BLAUWALGEN

Samenvatting:

Waterschappen zijn verantwoordelijk voor de monitoring van zwemwaterlokaties op pathogenen en blauwalgen. Daarnaast kunnen waterschappen maatregelen nemen om de waterkwaliteit te verbeteren. Provincies zijn verantwoordelijk voor de aanwijzing van zwemlokaties en de publiekscommunicatie.

In principe mag er overal in Nederland gezwommen worden, behalve waar de veiligheid een probleem is (vaarroutes, sluizen en gemalen, sterk stromende rivieren).

Op www.zwemwater.nl kunt u informatie vinden over alle zwemwaterlokaties in Nederland. Ook is het mogelijk de zwemwater-app voor uw mobieltje te downloaden.

Stand van zaken besluitvorming:

Momenteel lopen er geen wettelijke of bestuurlijke trajecten. Er is een structureel ambtelijk overleg tussen Rijk, IPO, Unie en andere belanghebbenden over zwemwater in brede zin, waarin acties worden afgestemd. Daarnaast wordt er in STOWA verband gewerkt aan kennisontwikkeling en -uitwisseling.

Wat speelt er komende periode:

Door warmere en zonniger zomers zal het probleem van blauwalgen niet minder worden en waarschijnlijk toenemen. Blijvende aandacht voor dit probleem is dus nodig, ook omdat door klimaatverandering de behoefte aan zwemlokaties alleen maar groter wordt. Maatregelen om blauwalgen te bestrijden zijn vaak kostbaar en complex.

We zien dat er in toenemende mate gezwommen wordt in oppervlaktewateren die niet aangewezen zijn als zwemlocatie, zoals stadsgrachten, riviertjes en boezemwateren. Enerzijds is het goed om te constateren dat de waterkwaliteit dit ook steeds meer toelaat. Vanuit GGD's en reddingsbrigades zijn er wel zorgen dat dit kan leiden tot ongelukken (aanvaringen, verdrinkingen) en/of infecties. Er is een redelijk grote kans dat de EU zwemwaterrichtlijn in de komende jaren herzien gaat worden.

THEMA: UITHEEMSE RIVIERKREEFTEN

Samenvatting:

Uitheimse rivierkreeften vormen in toenemende mate een probleem in de regionale watersystemen, met name in midden en west Nederland. Het ministerie van LNV heeft initiatief genomen om een bestuurlijke taskforce op te richten, met betrokken overheden en belangengroepen. Doel is om tot een handelingsperspectief te komen. Er is echter nu actie nodig om op korte termijn ingrijpen eenvoudiger te maken. Nu is bestrijden alleen mogelijk met toestemming van de visrechthebbende van het betreffende water, waarbij alleen door beroepsvissers met beroepsvistuigen kreeften onttrokken kunnen worden. Daardoor is snel ingrijpen op grotere schaal nauwelijks mogelijk. De Visserijwet zal moeten worden aangepast om op langere termijn ingrijpen makkelijker te maken.

Stand van zaken besluitvorming:

Het gezamenlijke plan van aanpak om tot een handelingsperspectief voor bestrijding te komen is meerdere malen afgewezen door de waterschapsdelegatie omdat in het stuk niets stond over de governance en financiering. Met name het ministerie van LNV zou zich daar verantwoordelijk voor moeten voelen. Dat gebeurt tot op heden niet. Alleen in procesmatige zin spant LNV zich in. Daarnaast is in een overleg met ministers van LNV en I&W afgesproken tot een versnelling te komen, waardoor ingrijpen op korte termijn eenvoudiger wordt: een generieke ontheffing is nodig voor het wegvangen van uitheimse rivierkreeften die op de Europese lijst van invasieve exoten staan. Ook is met de ministers afgesproken om te starten met het gesprek over governance (verantwoordelijkheden en financiering). Met toevoeging van deze aspecten kon ingestemd worden met het gezamenlijke plan van aanpak. De Universiteit van Utrecht start in de zomer van 2023 met een studie naar de governance rond het onderwerp beheersing van uitheimse rivierkreeft. Om bestuurlijk als waterschappen goed af te kunnen stemmen is door de Unie een bestuurlijke kopgroep uitheimse rivierkreeft opgericht waar CWS leden zitting in hebben.

Wat speelt er de komende periode:

De urgentie en druk om snel tot actie over te gaan neemt toe. Beroepsvissers hebben bereidheid getoond te willen wegvangen op de meest prioritaire plaatsen. Dit zou tot een voorstel / offerte moeten leiden die voor zal liggen in het volgende bestuurlijk overleg, dat direct na de zomer van 2023 zal plaatsvinden. LNV en Delfland werken samen in een traject om te komen tot een selectief vangtuig, dat alleen uitheimse rivierkreeften wegvangt.

WATERKWALITEIT & STOFFENBELEID**THEMA: BRONAANPAK****Samenvatting:**

De Unie wil een fundamentele koerswijziging rond stoffenbeleid, met veel meer nadruk op preventie. Het gaat hierbij om alle stofgroepen die invloed hebben op de waterkwaliteit, waaronder plastics, medicijnresten, maar bijvoorbeeld ook voor ZZS en opkomende stoffen. Voor het idee en een dergelijke bronaanpak is steeds meer draagvlak bij I&W (team waterkwaliteit) maar nog niet bij andere ministeries.

Veel bouwstenen voor nieuw beleid zijn er al: STOWA kennisimpuls, een praatplaat van van Waarde, de impuls chemische stoffen van DGMI, maar dit moet strategisch nog verder worden ontwikkeld. De boodschap zal nog vaker en breder moeten worden uitgedragen.

Ook met het oog op meer circulariteit is de bronaanpak van belang. Waterschappen willen graag een bijdrage leveren aan de CE, maar dat kan alleen als ons water schoon genoeg is.

Als concrete actiepunten op dit dossier kunnen worden genoemd:

- Bronaanpak is ons nummer één uitgangspunt en wordt standaard meegenomen in bestuurlijke overleggen.
- Er is een traject in gang gezet met Bureau van Waarden. Dit zal worden voortgezet.
- Bronaanpak wordt uitgedragen en ondersteund door de waterschappen.
- Bronaanpak wordt uitgedragen door de Unie in interviews en bij externe bijeenkomsten met relevante stakeholders.
- Ook in de lobby richting TK en EU wordt ingezet op bronaanpak.

Stand van zaken besluitvorming:

Op dit moment liggen er geen concrete besluiten voor aan de CWE. De CWE zal wel nauwgezet worden meegenomen in de verdere ontwikkelingen op dit dossier.

Wat speelt er de komende periode:

Op 26 oktober vindt er weer een bijeenkomst met alle waterschappen plaats om met Bureau van Waarde en de themagroepen Plastics en Medicijnresten verder invulling te geven aan de door ons gewenste bronaanpak. Dit moet uiteindelijk leiden tot een brede strategische aanpak Bronaanpak.

THEMA: ZZS & OPKOMENDE STOFFEN

Samenvatting:

Door het ministerie van I en W zijn diverse initiatieven opgestart waarmee de knelpunten rond een aantal categorieën chemische stoffen structureel worden aangepakt. Het meest recente voorbeeld is het Impulsprogramma Chemische Stoffen. De aanpak richt zich onder meer op kwaliteitsverbetering van de vergunningverlening, op het versneld vaststellen van normen voor probleemstoffen, het uitwerken van het zogenaamde voorzorgsprincipe etc. Met deze aanpak moet onder andere worden voorkomen dat problemen als met PFAS, Gen-X en pyrazool blijven opduiken. Waterschappen, drinkwaterbedrijven en regionale uitvoeringsdiensten zijn betrokken.

Huidige knelpunten

1. Er is onvoldoende zicht op ZZS en opkomende stoffen die via indirecte lozingen en directe lozingen in het oppervlaktewater terecht komen.
 - a. De bulk van de ZZS en opkomende stoffen komen via indirecte lozingen op de rwzi's. De waterschappen zijn niet bevoegd voor de indirecte lozingen en hebben geen zicht wat op de rwzi's wordt geloosd.
 - b. Bedrijven moeten meer duidelijkheid geven aan waterschappen over de mogelijke te lozen stoffen bij vergunningaanvragen.
2. Er is te weinig informatie bekend over ZZS en opkomende stoffen. Veelal geen waterkwaliteitsnormen voor deze stoffen.
 - a. Doordat er te weinig informatie bekend is van ZZS en opkomende stoffen is het vaststellen van risicogrenswaarden lastig. Hierdoor wordt duiding van de analysegegevens en het inschatten van de schadelijkheid voor het milieu en de gezondheid bemoeilijkt. Het RIVM en de GGD spelen hierbij een cruciale rol.

3. Er ontbreken duidelijke handvatten voor vergunningverlening en handhaving over hoe met deze stoffen moet worden omgegaan.

De aanpak van ZZS en opkomende stoffen staat hoog op de Europese en nationale agenda. Daarom zijn er veel ontwikkelingen op de chemische- en emissiedossiers. Vooral ook op het gebied van PFAS.

Het brede scala aan wetgeving en maatregelen heeft echter nog niet voldoende opgeleverd. Gezien de impact van ZZS en opkomende stoffen op de waterkwaliteit en de RWZI's is het belangrijk voor de Unie om in te zetten op een nog verdere aanscherping van de bestaande kaders. Het wetgevingskader is uitgebreid en ingewikkeld, er lopen veel initiatieven en er zijn uiteenlopende belangen. Een helder overzicht van het speelveld is van groot belang om strategisch de goede stappen te kunnen zetten.

Stand van zaken besluitvorming:

Op dit moment liggen er geen concrete besluiten voor de CWE voor.

Wat speelt er de komende periode:

De volgende initiatieven zullen de komende periode op de voorgrond staan. Deelname en verdere uitvoering van het Impulsprogramma Chemische Stoffen, het geven van duidelijkheid en handelingsperspectief aan waterschappen over hoe om te gaan met ZZS en inzet op aanscherping van het toelatingsbeleid in de EU van gevaarlijke stoffen en het aangehaakt blijven bij andere Europese initiatieven. Zie voor een overzicht van onze Europese inzet de volgende notitie:

Bijlage 1: Notitie inzet EU-dossiers in relatie tot gevaarlijke stoffen

THEMA: PFAS

Samenvatting:

PFAS algemeen

PFAS is de afkorting van poly- en perfluoralkylstoffen. Hieronder vallen duizenden verbindingen van stoffen die door de mens zijn gemaakt. De stoffen worden voor allerlei toepassingen gebruikt, bijvoorbeeld in de antiaanbaklaag van pannen, (regen)kleding, bakpapier, blusschuim, cosmetica etc. PFAS zijn daar heel handig voor, want de stoffen zijn onder andere water-, vet- en vuilafstotend.

PFAS komen gemakkelijk in het milieu terecht. Bijvoorbeeld door lozingen van bedrijven die producten maken waarbij PFAS worden gebruikt. Dat kan in Nederland zijn, maar ook in het buitenland, waarna de stoffen via het water en de lucht naar Nederland verplaatsen. Maar ook door kleding met PFAS te wassen of bij het afwassen van pannen komen PFAS via het afvalwater in het milieu terecht. Hierdoor komen PFAS overal in Nederland voor in de grond, oppervlaktewater en grondwater. Zelfs in het drinkwater, al zijn dit zulke kleine hoeveelheden dat het nog steeds veilig is om te drinken.

Vanuit de waterschappen is behoefte aan een handelingsperspectief bieden aan waterschappen over hoe om te gaan met PFAS in afvalwater, bemalingswater, oppervlaktewater en zwemwater. De Unie werkt hiervoor nauw samen met andere partijen zoals het Rijk, ILT, provincies, gemeenten en het RIVM.

PFAS en gezondheid

Inmiddels weten we dat PFAS kankerverwekkend zijn en gevolgen hebben voor de gezondheid. Daarom behoren ze tot de [Zeer Zorgwekkende Stoffen \(ZZS\)](#). Bovendien zijn de stoffen ontzettend mobiel, waardoor ze overal in Nederland worden aangetroffen en niet alleen op plekken waar de stoffen zijn geloosd. En omdat de stoffen niet slechts op 1 locatie voorkomen, zijn ze minder goed uit water en bodem te verwijderen. Ook zijn de stoffen persistent, wat betekent dat ze niet of nauwelijks afbreekbaar zijn. En ze zijn bioaccumulerend. Dat betekent dat de stoffen zich ophopen in het milieu en in planten, mensen of dieren.

Een advies van het Europese Agentschap voor Voedselveiligheid (EFSA) van september 2020 stelt dat de PFAS-stoffen nog schadelijker zijn dan eerder gedacht. Het RIVM adviseert om de totale hoeveelheid PFAS die mensen gedurende hun leven binnenkrijgen via voeding en drinkwater verder omlaag te brengen. Het RIVM onderzoekt in hoeverre deze nieuwe inzichten gevolgen moeten hebben voor de huidige PFAS-normen en kan het Rijk adviseren om deze aan te passen.

PFAS en zwemwater

Uit metingen is gebleken dat er zwemwaterlocaties zijn in Zuid-Holland met zeer hoge PFAS waarden. De vraag is gerezen hoe gevaarlijk dit nu eigenlijk is voor gebruikers van deze locaties. Deze vraag is niet eenvoudig te beantwoorden, omdat er nog geen zwemwaternorm is voor PFAS. Wel is er een risicoschatting van het RIVM. Het RIVM maakt hierbij gebruik gemaakt van de gezondheidkundige grenswaarde voor PFAS zoals afgeleid door de Europese Autoriteit voor Voedselveiligheid en van een door het RIVM ontwikkelde methode om PFAS gecombineerd te beoordelen.

Zie ook het document van het RIVM van 11 augustus 2023 à [Risicoschatting van PFAS in recreatieplas Merwelanden in Dordrecht \(rivm.nl\)](#)

Met I&W onderzoekt het RIVM of er een algemene toetsingswaarde kan worden opgesteld rondom PFAS in zwemwater, die bevoegde gezagen kunnen gebruiken om te beoordelen of een zwemwaterlocatie veilig is of niet.

Onderzoek

Er lopen verschillende onderzoeken om de bronnen en routes van PFAS beter in beeld te krijgen en aan te kunnen pakken. De waterschappen werken mee aan deze onderzoeken. De Unie van Waterschappen en de waterschappen doen op eigen initiatief ook onderzoek naar de aanwezigheid en herkomst van PFAS in oppervlaktewater. Ook delen zij hun kennis en werken mee aan onderzoeken van andere organisaties zoals STOWA en andere koepels.

EU-PFAS restrictievoorstel

De Unie zet in op een totaalverbod op PFAS, zowel voor niet essentiële als voor essentiële toepassingen. In dat kader is het EU restrictievoorstel PFAS van belang. Nederland heeft samen met onder andere Duitsland, Noorwegen, Zweden en Denemarken gewerkt aan een wetsvoorstel voor een Europees verbod op PFAS. Het voorstel richt zich op een verbod op de hele stofgroep om te voorkomen dat de ene PFAS wordt vervangen door de andere. De verwachting is dat dit voorstel op zijn vroegst in 2025 in gaat.

Samen met Vewin heeft de Unie op de consultatie van het voorstel gereageerd. Zie hierover: <https://unievannwaterschappen.nl/watersector-steunt-nederlands-voorstel-totaalverbod-pfas/>

Het verbod gaat gelden voor de productie, gebruik, verkoop en import van ruim 10.000 chemische stoffen, die in duizenden producten zitten die we elke dag gebruiken. Dat is belangrijk om vervuiling van onze leefomgeving met PFAS een halt te roepen. Het verbod geldt nog niet voor specifieke productgroepen als medicijnen, biociden en gewasbeschermingsmiddelen. De verwachting is dat de Europese Commissie in 2025 een definitief voorstel voor een verbod voorlegt voor besluitvorming door de lidstaten. In dat voorstel zijn dan ook overgangstermijnen opgenomen, zodat bedrijven voldoende tijd hebben om hun productieproces volledig PFAS-loos te maken.

Handelingskader (HK) PFAS in relatie tot de KRW

Het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat heeft in december 2021 het handelingskader voor PFAS vastgesteld. Toen op veel plaatsen in de Nederlandse (water)bodem PFAS werden aangetroffen, ontstond behoefte aan landelijke normen voor het omgaan hiermee. Daarom is in juli 2019 het tijdelijk handelingskader voor hergebruik van PFAS-houdende grond en baggerspecie opgesteld. Dit is daarna tweemaal geactualiseerd, voor het laatst in juli 2020. Deze actualisaties zijn gebaseerd op voortschrijdend wetenschappelijk inzicht. Hiermee is op een verantwoorde wijze voor mens en milieu meer toepassingsruimte gecreëerd voor bouwers en baggeraars. De huidige versie is de derde actualisatie van het handelingskader. Ondanks dat er wel zorgen zijn geuit of het Handelingskader PFAS wel op alle punten in lijn is met de KRW, zal dit voorlopig van kracht blijven als generieke aanbeveling aan bevoegd gezagen en toepassers voor de invulling van de zorgplichten bij het toepassen van PFAS-houdende grond en bagger. Het HK kan dus nog onverkort gebruikt worden door het bevoegd gezag en de toepassers bij de invulling van de zorgplichten. Meer informatie hierover is hier te vinden:

<https://open.overheid.nl/documenten/ronl-f9ca0a30-c440-48a7-a5e6-222c09ce970b/pdf>

Stand van zaken besluitvorming:

Op dit moment liggen er geen concrete besluiten voor de CWE voor, maar het onderwerp is zeer actueel en heeft veel aandacht van de Tweede Kamer, dus ligt toekomstige agendering in de CWE voor de hand.

Wat speelt er de komende periode:

Wat betreft het PFAS Handelingskader werkt men binnen I&W momenteel aan een communicatielijn voor gebruikers van het HK. Deze zal met de waterschappen worden gedeeld. Verder houden we vinger aan de pols wat betreft het Europese restrictievoorstel en zijn er recent ontwikkelingen op het gebied van PFAS in zwemwater, zoals het opstellen van een toetsingswaarde voor bevoegde gezagen en de verwachting dat er op dit soort locaties in de toekomst nog meer gemonitord gaat worden. Met een interdisciplinaire werkgroep PFAS binnen de waterschappen zal verder gewerkt gaan worden aan een strategie op dit dossier.

WATERKWALITEIT & LANDBOUW & GLASTUINBOUW

THEMA: STRATEGISCH KADER WATER EN KRINGLOOPLANDBOUW

Samenvatting:

Het document bevat het strategisch kader met streefbeeld(en) dat de waterschappen gezamenlijk in 2030 (waterkwaliteit) en 2050 (waterkwantiteit) willen bereiken op de water-landbouw-dossiers waarbij de relatie met de bodem- en natuurdossiers is meegenomen. Het strategisch kader vormt voor de komende jaren het raamwerk en de koers voor de Unie-inzet (ambtelijk en bestuurlijk) in Den Haag en Brussel voor de verschillende water-landbouw-dossiers.

Stand van zaken besluitvorming:

De Ledenvergadering heeft op 8 oktober 2021 in navolging van de CWE en CWS, ingestemd met het strategisch kader 'Water en Kringlooplandbouw' (bijgevoegd).

Bijlage 2: Strategisch Kader Water en Kringlooplandbouw

Bijlage 3: Dossiers anno 2021 behorend bij Water en Kringlooplandbouw

Wat speelt er komende periode:

Er zullen dit jaar met de CWE nog beeldvormende gesprekken worden gevoerd over dit thema.

THEMA: GEWASBESCHERMINGSMIDDELEN VISIE DUURZAME GEWASBESCHERMING / UP2030**Samenvatting:**

Het ministerie van LNV heeft een toekomstvisie duurzame gewasbescherming 2030 opgesteld.

Visie gewasbescherming 2030

In 2030 bestaat de land- en tuinbouw in Nederland uit een duurzame productie met weerbare planten en teeltsystemen, waardoor ziekten en plagen veel minder kansen krijgen en het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen zo veel mogelijk kan worden voorkomen. Daar waar gewasbeschermingsmiddelen worden gebruikt, is dit conform de principes van geïntegreerde gewasbescherming, nagenoeg zonder emissies naar het milieu en nagenoeg zonder residuen. Hiermee wordt tegelijkertijd een blijvend economisch perspectief voor de land- en tuinbouw gerealiseerd.

De visie bevat drie strategische doelen:

1. Plant- en teeltsystemen zijn weerbaar;
2. Land- en tuinbouw en natuur zijn met elkaar verbonden;
3. Nagenoeg zonder emissies naar het milieu en nagenoeg zonder residuen op producten.

De bijbehorende acties zijn opgenomen in het Uitvoeringsprogramma duurzame gewasbescherming 2030 (UP2030).

Organisatie:

Er is een stuurgroep UP2030 ingericht. De stuurgroep bestaat ondermeer uit: LNV, IenW, Ctgb, LTO, Natuur & Milieu, NVWA, Vewin, Fedecom, CropLife NL, UvW etc.)

Onder de stuurgroep vallen een aantal werkgroepen die werken aan de acties vanuit het actieprogramma. De Werkgroep Pakket van Maatregelen is één van die werkgroepen. Die werkgroep werkt aan de acties m.b.t. het verminderen van emissies uit de agrarische sector.

Zie voor het bijbehorende document met de visie van LNV:

<https://open.overheid.nl/documenten/ronl-1fe2900b-5755-4bc2-a10e-cab52a7fb3ca/pdf>

Voor de link naar het uitvoeringsprogramma, zie:

<https://open.overheid.nl/documenten/ronl-b42c6a0f-ade6-4c4e-8301-64cffbed3dcd/pdf>

Stand van zaken besluitvorming:

n.v.t.

Wat speelt er komende periode:

Er wordt door partijen gewerkt aan het uitvoeren van de acties uit het UP2030. Een van de acties komt n.a.v. de motie Grinwis (sneller terugkoppelen monitoringsgegevens), daarbij worden de gebiedsgerichte trajecten van de waterschappen (samen met agrarische sector en brancheorganisatie) als positief voorbeeld aangehaald.

THEMA: GEWASBESCHERMINGSMIDDELEN SUR**Samenvatting:**

De (concepttekst van de) verordening duurzaam gebruik gewasbeschermingsmiddelen vanuit de Europese Unie stelt dat het gebruik van chemische gewasbeschermingsmiddelen tegen 2030 binnen de Europese Unie gehalveerd moet zijn. Daarnaast moet de inzet van middelen in gevoelige gebieden, dat wil zeggen nabij water, natuur en bebouwing, verder worden ingeperkt.

Verder schrijft de verordening een elektronisch register voor, voor geïntegreerde gewasbescherming en het bijhouden van het gebruik aan middelen. Ook worden hier weer bufferzones voorgeschreven.

Stand van zaken besluitvorming:

Op dit moment lopen de onderhandelingen over de definitieve tekst in Brussel. De inzet vanuit de waterschappen vindt u in bijgevoegd position paper.

Bijlage 4: position paper duurzaam gebruik gewasbeschermingsmiddelen

Wat speelt er komende periode:

Zie hierboven.

NUTRIËNTEN**THEMA MESTWETGEVING, NITRAATRICHTLIJN EN DEROGATIE****Samenvatting:**

Er is Nederlandse wetgeving voor mest: de meststoffenwet. Daarnaast is er een Europese Nitraatrichtlijn waar Nederland aan moet voldoen. De Nitraatrichtlijn hangt onder de Kader Richtlijn Water. Elke vier jaar wordt hiervoor een Nitraat Actieprogramma (NAP) opgezet, inmiddels is de 7^e in werking. Het ministerie van LNV heeft de taak om de nodige maatregelen te nemen om de oppervlaktewater- & grondwaterwaterkwaliteit te verbeteren en een NAP moet voldoen aan de wensen van de Europese Commissie. Het 7^e NAP bevat bijv. maatregelen als rotatie van rustgewassen (eens in de 4 jaar), vanggewassen (na het hoofdgewas) en uitrijdata voor mest. De Europese Commissie vond deze maatregelen niet voldoende en daarom is er door Nederland een addendum op het 7^e NAP opgesteld. In dat addendum wordt de link gelegd met het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) om in gebiedsprocessen maatregelen op te nemen om de waterkwaliteit te verbeteren. Onderdeel hiervan zijn de beekdalen, waar extra maatregelen getroffen moeten worden. In het NPLG en met name in de 12 Provinciale Programma's Landelijk Gebied (PPLG's) moet hier invulling aan worden gegeven.

Nederland maakt gebruik van derogatie. Hierdoor is het mogelijk dat er meer dierlijke mest op het land gebracht mag worden dan de Europese gebruiksnorm (170 kg/stikstof/ha). De uitkomsten van de onderhandeling van het ministerie van LNV met de Europese Commissie worden vastgelegd in een derogatiebeschikking. De Europese Commissie heeft aangegeven dat de derogatie in Nederland niet verlengd gaat worden en daarom is een afbouwpad afgesproken. In de huidige derogatiebeschikking is het afbouwpad opgenomen en zijn er twee maatregelen toegevoegd, bovenop het 7^e NAP, namelijk het verplichten van bufferstroken langs oppervlaktewaterlichamen en het aanwijzen van Nutriënten Verontreinigde gebieden.

LNV heeft een ministeriële uitvoeringsregeling opgesteld om bufferstroken te verplichten per 2023. Deze is 1 maart 2023 ingegaan. Deze regeling moet omgezet worden naar de omgevingswet en daarvoor is LNV bezig met een ontwerpbesluit. Bufferstroken zullen onderdeel worden van het Besluit activiteiten leefomgeving (BAL), dit is een onderdeel van de omgevingswet.

De minister van LNV heeft de wens om de regelgeving rondom bufferstroken en teeltvrije zones te harmoniseren. Begin 2023 is een werkgroep van start gegaan, echter het bleek niet mogelijk om per 2024 al een harmonisatieslag te kunnen maken. Meerdere malen is aangegeven dat waterschappen zich zorgen maken over het draagvlak van bufferstroken door snelle invoering en onduidelijkheden in kaartmateriaal, definities die afwijken van definities rondom teeltvrije zones en taken rondom toezicht en handhaving. Harmonisatie vraagt een zorgvuldig proces en dat kost tijd. 7 juli 2023 heeft de Unie een brief ontvangen van de minister van LNV als reactie op onze brief aan hem in maart. Hierin wordt duidelijk dat waterschappen geen extra toezicht en handhavingstaken krijgen voor bufferstroken. De huidige taken betreffende lozingen blijven van kracht en hierop houden waterschappen toezicht en voeren ze handhaving uit.

LNV heeft per 2023 drie waterschapbeheersgebieden aangewezen als NV-gebied (Hollands Noorderkwartier, Delfland en Brabantse Delta) voor oppervlaktewater, naast de eerder aangewezen NV-gebieden op zand en löss gronden voor grondwater. De betreffende waterschappen en Unie zijn hierover niet tijdig geïnformeerd door LNV. Voor 2024 moet LNV meer NV-gebieden aanwijzen. Er is in het voorjaar van 2023 een werkgroep met beleidsadviseurs van een aantal waterschappen, Unie, IPO, Waterschapshuis, ministeries van IenW en LNV gestart. Doel van de werkgroep is om tot een afgestemde werkwijze voor aanwijzing van NV-gebieden te komen. Gelijktijdig met het proces van de werkgroep voert LNV gesprekken met de Europese Commissie om de aanwijzing af te stemmen op de derogatiebeschikking.

Stand van zaken besluitvorming:

3 juli 2023 is er een extra CWE georganiseerd om een gezamenlijk advies te geven aan LNV over de werkwijze voor het aanwijzen van Nutriënten Verontreinigde gebieden en het ontwerpbesluit bufferstroken in de omgevingswet.

LNV moet per 2024 NV-gebieden definitief aanwijzen. De werkgroep NV-gebieden, met een aantal beleidsadviseurs van de waterschappen en de Unie, zal komende periode het advies verder uitwerken. Afhankelijk van de ontwikkelingen en het tijdsplan zal dit onderwerp terugkomen in de CWE.

De CWE heeft advies gegeven over het ontwerpbesluit bufferstroken. LNV zal het besluit verder uitwerken. Hierdoor borgt LNV de verplichte bufferstroken zodra de omgevingswet in werking treedt. Dit staat gepland voor 1 januari 2024.

Wat speelt er komende periode:

- Definitieve aanwijzing Nutriënten Verontreinigde gebieden per 2024.
- Afbouw derogatie t/m 2025 en daarna geen derogatie.
- Harmonisatie van wet en regelgeving omtrent bufferstroken en teeltvrije zones.
- Voorbereiding 8^e Nitraatactieprogramma, die start per 2026.

GLASTUINBOUW**THEMA: PLATFORM DUURZAME GLASTUINBOUW (PDG)****Samenvatting:**

Het Platform Duurzame Glastuinbouw, gestart in 2011 als vervolg van het doelgroep-overleg dat het convenant Glastuinbouw en Milieu uitvoerde, werkt aan een constructieve aanpak van duurzaamheid voor de glastuinbouwsector. De gemaakte afspraak is hierbij: een (nagenoeg) nulemissie van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen vanuit de glastuinbouw in 2027.

De laatste jaren is er sprake van een duidelijke maatschappelijk tendens naar verduurzaming in brede zin. De glastuinbouwsector in Nederland is een innovatieve sector en wil steeds verder verduurzamen en producten blijven leveren die aan de maatschappelijke vraag voldoen. Zo voldoet zij ook aan de milieuwetgeving die in toenemende mate circulaire productie zonder negatieve milieueffecten eist.

Water is cruciaal. Door klimaatverandering en milieueisen wordt goed gietwater schaarser. Optimaliseren van hergebruik, ontwikkelen van innovatieve technieken en het sluiten van de waterkringloop op bedrijfs- of gebiedsniveau bieden toekomstgerichte oplossingen voor voldoende water en schonere (oppervlakte)water.

Kernboodschap PDG

In het PDG werken rijk, regionale overheden en de glastuinbouwsector samen aan het verminderen van emissies naar oppervlaktewater, bodem, grondwater en riolering. Het PDG roept partijen op om actie te ondernemen, randvoorwaarden te creëren en onderling strategieën en werkwijzen af te stemmen. Daarmee jaagt zij de verduurzaming van de sector en de verduidelijking en naleving van het beleid aan. Het PDG acteert op ambtelijk en bestuurlijk niveau en faciliteert de communicatie met en richting de glastuinbouw en andere stakeholders.

De glastuinbouwsector heeft zich uitgesproken om in 2027 het niveau van nagenoeg nul emissies van gewasbeschermingsmiddelen en nutriënten te bereiken. Dit is een belangrijke stap om de oppervlaktewaterkwaliteit te verbeteren en om het behalen van de doelen van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) en de Europese Nitraatrichtlijn dichterbij te brengen. Sector en overheden spannen zich in het kader van het PDG in om oorzaken van normoverschrijdingen te achterhalen en resterende emissieroutes op te sporen, zodat de emissies van gewasbeschermingsmiddelen en nutriënten uit glastuinbouwbedrijven worden teruggedrongen tot nagenoeg nul.

Waar staan we nu?

In 2022 heeft het PDG een tussenbalans opgemaakt ten aanzien van het bereiken van de doelstelling van een nagenoeg nullozing in 2027.

Geconstateerd is dat, ondanks dat er vele en goede stappen gezet zijn richting een emissie loze kas en daarmee verbetering van de waterkwaliteit, de doelstelling nog niet bereikt is. Helaas blijkt ook hier dat de laatste loodjes het zwaarst wegen. Op basis van de nu beschikbare monitoringsgegevens blijkt dat de eerder in gang gezette daling van de gewasbeschermingsmiddelen en meststoffen in oppervlaktewater (op veel plekken) stagneert. Ook worden soms middelen aangetroffen die al een tijd niet meer gebruikt (mogen) worden. Hoewel er regionale verschillen zijn, kan wel geconcludeerd worden dat er in de breedte nog geen sprake is van doelbereik.

Urgentie

Een stagnerende verbetering van de waterkwaliteit impliceert dat de sector zonder aanvullende maatregelen er niet in gaat slagen om te voldoen aan de Kaderrichtlijn Water. Verbetering van de waterkwaliteit is iets wat eenieder aan gaat.

Organisatie

Het PDG is een samenwerkingsplatform van de aangesloten organisaties. Het PDG heeft een bescheiden budget en geen eigen organisatie. Capaciteit voor het uitvoeren van activiteiten wordt geleverd door de deelnemende organisaties en er is weinig budget om eventueel externen hiervoor in te huren. De kracht van het platform zit erin om bij de deelnemende en andere betrokken organisaties juist die activiteiten in gang te zetten die bijdragen aan het bereiken van een nagenoeg nullozing. Dat betekent dat de belangrijkste activiteiten van het PDG zijn het signaleren van relevante ontwikkelingen en meekoppelkansen en vervolgens stimuleren, aanjagen en initiëren.

Er zijn een stuurgroep en een managementgroep. Verder is er een klankbordgroep glastuinbouw.

De stuurgroep staat onder voorzitterschap van een onafhankelijk voorzitter: Michiel van Haersma Buma en er is een platformcoördinator ingehuurd (via Org-ID).

De stuurgroep en de managementgroep worden bemensd door afvaardiging vanuit: het rijk (ministerie van IenW), Glastuinbouw Nederland, de VNG (gemeenten) en de Unie van Waterschappen (waterschappen).

Aan de klankbordgroep glastuinbouw nemen met name toezichthouders, vergunningverleners en een aantal beleidsmedewerkers van gemeenten, omgevingsdiensten en waterschappen deel. Het doel van de klankbordgroep is met name het uitwisselen van kennis en ervaringen.

Werkprogramma PDG

Gewerkt wordt aan een werkprogramma 2023 en verder. Hierin staan de concrete acties die worden ondernomen.

Financiën

Het PDG heeft een bescheiden budget. Hiervan worden de voorzitter en de platformcoördinator betaald. De deelnemende partijen dragen financieel bij aan het PDG. Alle partijen betalen

De totale begroting bedraagt jaarlijks 60.000 euro waarbij allevier de partijen 15.000 euro bijdragen. De waterschappen en de Unie dragen gezamenlijk jaarlijks 15.000 euro voor het PDG bij.

Stand van zaken besluitvorming:

Op korte termijn ligt geen besluit voor.

Wat speelt er komende periode:

In het najaar van 2023 wordt het werkprogramma van het PDG met de CWE gedeeld en toegelicht.

STIMULERING**THEMA: DELTAPLAN AGRARISCH WATERBEHEER (DAW)****Samenvatting:**

Het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW) is een initiatief uit 2013 van LTO Nederland. Het DAW heeft tot doel om enerzijds de nationale en regionale wateropgaven en anderzijds een economisch sterke en duurzame land- en tuinbouw 'hand in hand' te realiseren. Het DAW wordt door LTO Nederland samen met de waterbeheerders en het rijk tot uitvoering gebracht.

In het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW) werken agrariërs aan schoon en voldoende water en een betere bodem. Zij nemen vrijwillig maatregelen op hun eigen bedrijf of doen mee in een van de 500 projecten om meer kennis op te doen. Denk aan projecten rond verdroging, vernatting of het verbeteren van grond- en oppervlaktewaterkwaliteit. Er is een BOOT-lijst met 85 maatregelen op gebied van bedrijfsmanagement, bodemverbetering, gewasbeschermingsmiddelen, landmanagement, nutriëntenbenutting, waterbeheer en zuivering.

De werkwijze van DAW is bottom-up, met initiatieven van agrariërs, waterschappen of andere partners. Dat is een verschil in vergelijking met regelgeving en bijv. het NPLG die een meer top down benadering hebben. De werkwijze van DAW uit zich in kennis en praktijkervaring van andere agrariërs delen (Versterkte Kennisverspreiding), initiatieven te stimuleren en te faciliteren en door gebiedsprocessen te starten. Het DAW richt zich op alle agrariërs. Er worden tools ontwikkeld, zoals Bedrijf bodem en water plan en Maatregel op de kaart, maar ook het organiseren van studiegroepen, om met agrariërs in gesprek te gaan over de mogelijkheden en kansen voor hun bedrijven. Regionale subsidies en regelingen worden opengesteld om maatregelen te stimuleren uit de BOOT-lijst.

In de 21 waterschapsgebieden is met de partners van DAW een Gebiedsdocument Agrarische Wateropgaven (GAW) opgesteld. In de GAW zijn de wateropgaven van de agrarische sector in beeld gebracht. Zie voor meer informatie: <https://agrarischwaterbeheer.nl/gaw>.

Voor meer informatie over DAW kan de website bezocht worden. Er is onlangs een jaaroverzicht gemaakt die een inkijk geeft in de breedte van DAW.

<https://agrarischwaterbeheer.nl/nieuws/jaaroverzicht-laet-volle-breedte-van-het-deltaplan-agrarisch-waterbeheer-zien>

Ook kunt u zich aanmelden de nieuwsbrief van DAW:

<https://agrarischwaterbeheer.nl/nieuwsbrief>

Daarnaast is het aan te bevelen om DAW in de praktijk te ervaren en dat is mogelijk via bijv. een Waterkaravaan of een excursie.

DAW in de regio

Het DAW heeft een supportteam met DAW-coördinatoren, die in de regio actief zijn om initiatieven te starten, projecten te begeleiden, en met Kennismatchers, die zich richten op het implementeren van kennis. Elk waterschap heeft een DAW-contactpersoon. Ook bij provincies zijn DAW-contactpersonen.

DAW kernteam

Het landelijke kernteam zorgt voor afstemming tussen de partijen die een rol vervullen voor het DAW onder andere vanuit verantwoordelijkheid, regelgeving, financiering. Het Kernteam bestaat uit medewerkers van ministeries van I&W en LNV, Kadaster, LTO Nederland, Unie van Waterschappen, Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, Interprovinciaal Overleg en de DAW programmamanager en een DAW-coördinator.

Bestuurlijk Overleg DAW

Sinds 2021 is er een landelijk Bestuurlijk Overleg DAW ter stimulering en ondersteuning van het DAW-programma. In dit bestuurlijk overleg zijn de ministeries van I&W en LNV, het Interprovinciaal overleg, de Unie van Waterschappen en LTO Nederland vertegenwoordigd. LTO Nederland is voorzitter van het overleg. De Unie van Waterschappen heeft het secretariaat. Het kernteam bereidt vergaderingen van het Bestuurlijk Overleg DAW voor.

Stand van zaken besluitvorming:

Waterschappen zijn partner van DAW dragen bij (kennis en/of financieel) aan projecten in de regio. Het is van belang dat agrariërs (gestimuleerd worden om te) werken aan agrarische wateropgaven. DAW draagt bij aan het versterken van deze samenwerking. Namens de waterschappen zit Sander Mager (Uniebestuurder, portefeuille waterkwaliteit) in het Bestuurlijk Overleg DAW.

Wat speelt er komende periode:

- Tijdelijke subsidieregeling stimulering uitvoering maatregelen Deltaplan agrarisch waterbeheer start per 1 juli 2023. Meer informatie volgt in een mededeling van de CWE in september.
- Het DAW heeft te maken met ontwikkelingen en veranderende context. Vanuit waterkwaliteit spelen de doelen en agrarische opgave uit de KRW een rol, in het landelijk gebied het NPLG, met PPLG's en maatregelen die uitgewerkt worden, water en bodem sturend, veranderende wet- en regelgeving, etc. DAW speelt een rol in dit geheel. De bestuurlijke vraag die voorligt in het Bestuurlijk Overleg DAW is 'Wanneer is DAW succesvol?'. Daarnaast speelt de vraag hoe het DAW en NPLG/PPLG's zich tot elkaar verhouden.
- 29 november is er een DAW Dialoogdag. CWE-leden zullen hiervoor een uitnodiging ontvangen. U kunt deze datum alvast in uw agenda zetten.

THEMA: STIMULERINGSBUDGET EMISSIEBEPERKING OPEN TEELTEN EN VEEHOUDERIJ**Samenvatting:**

Om het terugdringen van de emissies uit de open teelten en veehouderij te stimuleren, te ondersteunen en aan te jagen, heeft de Uniecommissie Waterketens en Emissies (CWE) in september 2019 ingestemd met het instellen van het Stimuleringsbudget emissiebeperking open teelten en veehouderij voor 4 jaar.

Het budget / bijdrage van de deelnemende waterschappen is afhankelijk van de grootte van het areaal landbouwgrond. De gestaffelde en getrapte bijdrage varieert van € 6.000 tot € 20.000 per waterschap, wat leidt tot een jaarlijks budget van € 280.000. Met dit budget kunnen waterschappen een financiële bijdrage leveren aan projecten die gericht zijn op vermindering van emissies van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen en/of het verbeteren van de ecologische kwaliteit van oppervlaktewater.

Het Stimuleringsbudget Emissiebeperking Open teelten en Veehouderij bestaat nu 3 jaar. Het stimuleringsbudget voorziet in een behoefte en bewijst zijn waarde aangezien er 30 aanvragen zijn ingediend en 13 projecten een financiële bijdrage ontvangen. Enkele projecten zijn succesvol afgerond. Het merendeel van de projecten heeft een langere doorlooptijd.

De Stichting toegepast onderzoek waterbeheer (STOWA) beheert het stimuleringsbudget namens de waterschappen. Meer informatie over de regeling staat op [de website van STOWA](#). Agrariërs die een bijdrage willen aanvragen, vinden hier ook een aanvraagformulier.

Stand van zaken besluitvorming:

17 februari 2023 heeft de CWE besloten het stimuleringsbudget te verlengen met een nieuwe periode van 4 jaar.

Wat speelt er komende periode:

De CWE wordt jaarlijks door de beoordelingscommissie geïnformeerd over de voortgang van het stimuleringsbudget en de projecten waaraan een financiële bijdrage is geleverd.

THEMA: STIMULERINGSBUDGET EMISSIEBEPERKING GLASTUINBOUW

Samenvatting:

Het realiseren van (nagenoeg) nullozing van mineralen (stikstof en fosfaat) en gewasbeschermingsmiddelen vanuit de glastuinbouw naar grondwater, oppervlaktewater en riolering in 2027. Dat is de doelstelling van het Platform Duurzame Glastuinbouw. Hiermee geven de betrokken partijen invulling aan de vereisten van de Kaderrichtlijn Water (KRW) en de Europese Nitraatrichtlijn. Om het gewenste doel te bereiken is een stimuleringsbudget beschikbaar.

Fonds gevuld door waterschappen (139.000 euro) waaruit projecten gericht op emissiebeperking vanuit de glastuinbouw een financiële bijdrage kunnen krijgen. STOWA beheert de financiën en voert het secretariaat. Alle 21 waterschappen doen een financiële bijdrage aan het stimuleringsbudget emissiebeperking glastuinbouw (afhankelijk van het aantal glastuinbouwinstallaties in het beheersgebied).

Met het financieel ondersteunen dit soort projecten via een stimuleringsbudget geven de waterschappen invulling aan hun verantwoordelijkheid voor, en hun betrokkenheid bij het terugdringen van emissies vanuit de glastuinbouw.

Zowel nieuwe als lopende projecten ter verbetering van de waterkwaliteit in glastuinbouwgebieden kunnen onder voorwaarden een financiële bijdrage krijgen uit het budget.

De beoordeling van aanvragen vindt plaats door een beoordelingscommissie. Daarin hebben vertegenwoordigers van de waterschappen en STOWA zitting.

Op 1 januari 2022 waren er 10 lopende projecten, welke een bijdrage ontvangen vanuit het Stimuleringsbudget.

Zie ter info: [https://www.stowa.nl/onderwerpen/waterkwaliteit/realiseren-van-ecologische-waterkwaliteitsdoelen-krw/stimuleringsbudget#:~:text=Het%20realiseren%20van%20\(nagenoeg\)%20nullozing,van%20het%20Platform%20Duurzame%20Glastuinbouw](https://www.stowa.nl/onderwerpen/waterkwaliteit/realiseren-van-ecologische-waterkwaliteitsdoelen-krw/stimuleringsbudget#:~:text=Het%20realiseren%20van%20(nagenoeg)%20nullozing,van%20het%20Platform%20Duurzame%20Glastuinbouw)

Stand van zaken besluitvorming:

De beoordelingscommissie legt jaarlijks verantwoording af over de financiën, voortgang en resultaten aan de CWE.

Op 11 september 2020 heeft de CWE besloten om het Stimuleringsbudget Emissiebeperking Glastuinbouw te verlengen met een nieuwe periode van 5 jaar (2021 t/m 2025). Tot en met 2025 wordt door de waterschappen jaarlijks 139.000 euro beschikbaar gesteld. Voor 2026 en verder moet een nieuw besluit door de CWE worden genomen.

Wat speelt er komende periode:

In de tweede helft van 2023 wordt de voortgang over 2022 met de CWE gedeeld.

MONITORING

Naast de monitoring van KRW waterlichamen en monitoring van de waterschappen regionaal, zijn er twee landelijke specifieke meetnetten om agrarische emissies te monitoren. Waterschappen leveren hiervoor monitoringsdata.

Thema: Meetnet Nutriënten Landbouw Specifiek Oppervlaktewater (MNLISO)

Samenvatting:

Het Meetnet Nutriënten Landbouw Specifiek Oppervlaktewater (MNLISO) is in 2010-2012 door het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, de waterschappen en Deltares opgezet om te onderzoeken hoe het staat met de nutriënten (meststoffen) in landbouw specifiek oppervlaktewater. Voor het meetnet zijn bestaande meetlocaties van alle waterschappen geselecteerd, die landbouw als enige humane bron van nutriënten hebben. Met de gegevens uit het meetnet worden door Deltares toestand- en trendanalyses uitgevoerd om te kunnen vaststellen of:

- er neerwaartse of opwaartse trends in nutriëntenconcentraties in het oppervlaktewater zijn;
- de doelen voor oppervlaktewater met betrekking tot nutriënten worden gehaald (toestand).

Jaarlijks is er een update van de meetresultaten, de toestand en de trends van de concentraties N- en P-totaal op de meetlocaties van het Meetnet Nutriënten Landbouw Specifiek Oppervlaktewater (MNLISO). Een uitgebreide en gedetailleerde rapportage over het meetnet verschijnt eens in de 4 jaar.

Factsheet met informatie over het Meetnet Nutriënten Landbouw Specifiek Oppervlaktewater en is te vinden op de website van de Unie van Waterschappen:

<https://unievandewaterschappen.nl/publicaties/factsheet-meetnet-nutriënten-specifiek-oppeervlaktewater-februari-2022/>

De jaarlijkse rapportage wordt gepubliceerd op de website van de Unie van Waterschappen.
De rapportage met resultaten 2021:
<https://unievanwaterschappen.nl/publicaties/memo-deltares-update-mnlso-2021/>

Stand van zaken besluitvorming:

Geen.

Wat speelt er komende periode:

De resultaten worden jaarlijks gepresenteerd aan o.a. waterschappen (beleidsmedewerkers waterkwaliteit en monitoring) in een monitoringsatelier. Ter kennisgeving wordt de jaarlijkse rapportage gedeeld met de CWE.

Een uitgebreide en gedetailleerde rapportage over het meetnet wordt in 2023 opgesteld.

Thema: Landelijk Meetnet gewasbeschermingsmiddelen in Land- en Tuinbouw (LM-GBM)

Samenvatting:

Het Landelijk Meetnet Gewasbeschermingsmiddelen Land- en Tuinbouw (LM-GBM) is in opdracht van het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat in 2013 samen met de waterschappen en Deltares opgezet naar aanleiding van de Tweede Nota Duurzame Gewasbescherming 'Gezonde Groei, Duurzame Oogst' (einddatum 2023). Het LM-GBM wordt ook gebruikt om de voortgang te meten en vast te stellen of de doelstellingen worden gehaald die voor oppervlaktewater zijn opgenomen in het Uitvoeringsprogramma Toekomstvisie gewasbescherming 2030. Het Uitvoeringsprogramma bevat het gewasbeschermingsbeleid tot 2030.

Het Landelijk Meetnet Gewasbeschermingsmiddelen Land- en Tuinbouw (LM-GBM) heeft twee doelen:

- Vaststellen of de vermindering van het aantal normoverschrijdingen in oppervlaktewater door werkzame stoffen in gewasbeschermingsmiddelen wordt gerealiseerd.
- Een aannemelijk verband leggen tussen het gebruik van bepaalde gewasbeschermingsmiddelen in de meest voorkomende teelten en het voldoen aan de waterkwaliteitsnorm in oppervlaktewater.

Er worden in totaal 106 locaties meegenomen in het meetnet en 223 unieke stoffen gemeten.

Factsheet met informatie over het landelijk meetnet gewasbeschermingsmiddelen land- en tuinbouw is te vinden op de website van de Unie van Waterschappen:

<https://unievanwaterschappen.nl/publicaties/factsheet-landelijk-meetnet-gewasbeschermingmiddelen/>

De jaarlijkse rapportage wordt gepubliceerd op de website van de Unie van Waterschappen.

De rapportage met resultaten 2021: <https://unievanwaterschappen.nl/publicaties/landelijk-meetnet-gewasbescherming-land-en-tuinbouw-2021/>

Stand van zaken besluitvorming:

De CWE heeft op 26 september 2022 besloten om het meetnet tot 2030 voort te zetten.

Tevens heeft de commissie besloten om de monitoring van 13 locaties uit het meetnet in het Rijnstroomgebied voort te zetten tot en met 2040 voor het programma "Rijn 2040".

De evaluatie van de gestelde doelen vindt plaats op basis van de monitoringsgegevens van de waterbeheerders.

Wat speelt er komende periode:

De resultaten worden jaarlijks gepresenteerd aan o.a. waterschappen (beleidsmedewerkers waterkwaliteit en monitoring) in een monitoringsatelier. Ter kennisgeving wordt de jaarlijkse rapportage gedeeld met de CWE.

VISSERIJ

THEMA: SPORTVISSERIJ LOODVRIJ

Samenvatting:

Lood wordt door veel sportvissers gebruikt als verzwarende van de vislijn, in kunstaas en in voerkorven. Door verlies kan dit vislood in het milieu terecht komen. Lood is schadelijk voor mens en dier en is daarom een ongewenste stof. Op veel plekken in de samenleving is daarom het gebruik van lood al teruggedrongen of verboden. Denk hierbij aan benzine, verf, waterleidingen en in de jacht.

Sportvisserij Nederland, de Unie van Waterschappen en de Rijksoverheid hebben onlangs de Samenwerkingsovereenkomst Sportvisserij Loodvrij 2022-2024 ondertekend. Daarmee krijgt de Green Deal Sportvisserij Loodvrij (die liep tot eind 2021) een vervolg en wordt de komende jaren verder gewerkt aan het terugdringen van loodgebruik in de sportvisserij.

Stand van zaken besluitvorming:

De CWE heeft ingestemd met ondertekening van de Samenwerkingsovereenkomst Sportvisserij Loodvrij 2022-2024. De verwachting is dat in de loop van dit jaar, of begin 2024 duidelijk wordt of er een Europees loodverbod voor de sportvisserij gaat gelden.

Wat speelt er komende periode:

Ambtelijk vindt samenwerking plaats tussen sportvisserij en waterschappen om loodgebruik tegen te gaan of alternatieven te stimuleren. Een aantal waterschappen heeft (in goed overleg met de sportvisserij) initiatief genomen om in nieuwe huurovereenkomsten voor de sportvisserij op te nemen dat alleen loodvrij gevestigd mag worden. Stichting Gezond Water probeert onder andere waterschappen te dwingen te handhaven op loodverlies in de sportvisserij.

THEMA: VISSERIJVRIJE ZONES

Samenvatting:

Waterschappen investeren in de aanleg van vispassages bij stuwen en gemalen, zodat vismigratie mogelijk wordt. Het is echter in veel gevallen nog steeds mogelijk voor vissers om in de nabijheid van vispassages te vissen, wat nadelige gevolgen heeft voor trekvis. Daarom heeft het ministerie van LNV initiatief genomen om 'visserij vrije zones' in te stellen op alle plekken in het watersysteem waar een vismigratiemaatregel genomen is (bijvoorbeeld bij een vispassage, vistrap of bij sluizen die visvriendelijk beheerd worden). Aanvankelijk kondigde LNV aan dat er een generieke zone van 250m zou gaan gelden.

De 2e Kamer heeft vervolgens een motie aangenomen die aan sportvisserij en waterbeheerders vraagt te onderzoeken of in het regionale systeem de zones niet kleiner dan 250m kunnen worden. Kijkend naar de ecologie en het gedrag van vis bij barrières lijkt er geen bezwaar te zijn om zones in kleinere wateren ook kleiner dan 250m te maken. Dit wordt geconcretiseerd in een 'maatwerktraject'. De verwachting is dat het maatwerktraject in het najaar van 2023 wordt afgerond, waarna de visserij vrije zones geïmplementeerd kunnen worden.

Stand van zaken besluitvorming:

De CWE heeft ingestemd om in handhavende zin een bijdrage te willen leveren aan de handhaving van visserij vrije zones in het regionale watersysteem. Ook heeft de CWE ingestemd met een categorisering op hoofdlijn, van visserij vrije zones in het regionale watersysteem (het maatwerktraject) en heeft opdracht gegeven het voorstel op hoofdlijnen verder te onderbouwen en uit te werken.

Wat speelt er komende periode:

De uitwerking en onderbouwing van de maatwerkzones zal naar verwachting in november in de CWE ter besluitvorming voorliggen. Daarnaast vindt ambtelijk overleg plaats tussen handhavers van de waterschappen, omgevingsdiensten, de NVWA over hoe handhaving plaats kan vinden. Ook is er een ambtelijke implementatiewerkgroep actief, die de implementatie van de zones voorbereidt.

VERGUNNINGVERLENING, TOEZICHT, HANDHAVING: VTH

THEMA: IBP VTH

Samenvatting:

Een goed werkend VTH stelsel is belangrijk voor de bescherming van onze RWZI's en het oppervlaktewater. Ter versterking van het VTH-stelsel is in 2022 het Interbestuurlijk Programma VTH (IBP VTH) van start gegaan. Dit programma raakt aan de VTH-taken van de waterschappen, maar waterschappen zijn geen wettelijke partij als het gaat om de uitvoering van de Basistaken. Dit programma is opgestart naar aanleiding van de aanbevelingen van de Commissie van Aartsen (2021) die met name zijn gericht op de omgevingsdiensten. Het programma kent 6 inhoudelijke pijlers en een eigen bestuurlijk overleg dat voorbereid wordt binnen een stuurgroep. Meer informatie over het programma is te vinden via deze link: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/07/08/bijlage-1-programmaplan-ibp>

De Unie maakt deel uit van de stuurgroep IBP VTH en is zowel inhoudelijk en waar nodig als deelnemer aangehaakt bij het programma. Bij onze deelname aan het programma staat het verbeteren van de samenwerking met de Omgevingsdiensten centraal. Namens de Unie neemt Willem Wensink zitting in de Stuurgroep van het IBP VTH.

Stand van zaken besluitvorming:

Er liggen op korte termijn geen besluiten voor de CWE voor.

Wat speelt er de komende periode:

In het kader van het IBP VTH zijn er diverse trajecten die de werkzaamheden van de waterschappen raken, waaronder een try-out Indirecte lozingen waar HHNK bij betrokken is, een traject kennisinfrastructuur ZZS en een traject ter verbetering van de samenwerking tussen omgevingsdiensten en waterschappen waarbij de regionale planning en risicoanalyse centraal staat. Ook loopt er een traject in relatie tot de zogenaamde VTH-kwaliteitscriteria. De CWE zal indien nodig worden geïnformeerd over de voortgang van het programma.

THEMA: INDIRECTE LOZINGEN

Samenvatting:

Sinds de inwerkingtreding van de Waterwet en de Wabo liggen bevoegdheden op het gebied van vergunningverlening en handhaving voor wat betreft de zogeheten indirecte lozingen (lozingen van afvalwater via het riool naar de rwzi) bij de gemeenten en provincies (in geval van provinciale milieu-inrichtingen). De waterschappen zijn sindsdien adviseur richting die bevoegde gezagen en hebben bij voortduring laten blijken het met deze ontwikkeling oneens te zijn gezien de consequenties voor hun uitvoering van taken op het gebied van het zuiveringsbeheer en het beheer van regionale watersystemen.

Waterschappen ervaren al jaren de effecten van het ontoereikend beheer in het VTH-stelsel als beheerders van rwzi's. Hierbij gaat het om de nadelige gevolgen van ontoereikend beheer van indirecte lozingen door betrokken overheden en omgevingsdiensten. Ongeoorloofde lozingen, kwalitatief of kwantitatief, leiden geregeld tot influent die de werking van de rwzi's verstoren of belemmeren. Bedrijven lozen ook stoffen die een negatief effect hebben op de oppervlaktewaterkwaliteit. Denk daarbij aan zeer zorgwekkende stoffen (zzs) die veelal niet door de rwzi's worden verwijderd.

Om die reden is de vraag opgeworpen of we dit niet anders moeten inrichten, bijvoorbeeld door nog meer in te zetten op verbetering van de samenwerking met andere partijen of door het terugnemen van de bevoegdheid voor indirecte lozingen zoals vóór inwerkingtreding van de Omgevingswet.

Stand van zaken besluitvorming:

Zodra de concept strategie Indirecte lozingen gereed is zal deze voor bespreking in de CWE worden geagendeerd.

Wat speelt er de komende periode:

Momenteel wordt gewerkt aan een concept strategie Indirecte lozingen, ter voorbereiding hierop worden ook de WWE, de Vereniging voor Zuiveringsbeheerders (VvZB) en het Landelijk Overleg Vergunningverlening en Handhaving (LOVH) betrokken.

THEMA: BRZO+

Samenvatting:

Vanuit de waterschappen zijn er 6 waterschappen Brzo waterschappen die taken rondom de Seveso inrichtingen uitvoeren. Seveso inrichtingen zijn bedrijven die door hun opslag, gebruik of verwerking van (gevaarlijke) stoffen bij een ongewoon voorval een groot risico voor de omgeving kunnen opleveren.

Samen met de drie kolommen, Omgevingsdiensten, veiligheidsregio's en Arbeidsinspectie, worden er controles uitgevoerd op gedrag en de veiligheidscultuur. De waterschappen dienen daarbij samen met RWS de belangen voor de waterkwaliteit en de zuiveringen.

Deze Brzo+ samenwerking is gebaseerd op wetgeving en heeft sinds kort een sturend beleidsoverleg vanuit de betrokken ministeries en opdrachtgeverschap door het Bestuurlijk Omgevingsberaad (onder voorzitterschap van de Stass I&W).

Stand van zaken besluitvorming:

De waterschappen zijn betrokken bij het meerjarenplan en de evaluaties rond de Staat van de veiligheid (t.b.v. parlement). Er zijn geen concrete besluiten nodig vanuit CWE.

Wat speelt er komende periode:

Momenteel wordt er gewerkt aan een samenhangend (meerjaren)programma Brzo Water. Dit samen met RWS opgestelde document geeft focus voor de komende jaren vanuit de waterbelangen rond de Seveso inrichtingen. Om dit programma bestuurlijk vast te stellen binnen RWS en de waterschappen lijkt CWE vooralsnog de juiste weg.

Binnen de BRZO+ samenwerking lopen diverse projecten. Met name ontwikkelingen rondom VTH en de informatiepositie vragen intensivering van de samenwerking rond data uitwisseling en analyse. Ook vragen de grote klimaatproblemen, nieuwe stoffen en de zorgstoffen om landelijke focus om capaciteit vanuit water binnen het brede aandachtsgebied op de juiste onderwerpen te focussen.

CIRCULAIRE ECONOMIE

THEMA: CIRCULAIRE ECONOMIE

Samenvatting:

Waterschappen streven naar een volledige circulaire economie in 2050, aansluitend bij het landelijke beleid en de afspraken in het Grondstoffenakkoord. Als tussenstap streven we naar 50% minder gebruik van primaire abiotische grondstoffen in 2030.

Net als andere overheden hebben we de laatste jaren te maken met hogere grondstofprijzen en langere leveringstijden. Door in te zetten op een circulaire economie verminderen we ons grondstoffengebruik en gebruiken we steeds meer opnieuw, waar het kan lokaal. Hierdoor maken we ons minder afhankelijk van internationale schaarste en grondstofprijzen. Daarnaast levert circulaire economie een belangrijke bijdrage aan andere landelijke opgaven zoals het klimaatbeleid en vermindering van milieuverontreiniging. Als waterschappen merken we direct de gevolgen van klimaatverandering: langere perioden van droogte als in de afgelopen jaren, afgewisseld met heviger en langdurige regenbuien, met soms ernstige gevolgen als in Zuid-Limburg, in 2021. Daarnaast komen we afvalstoffen tegen in ons rioolwater en in het watersysteem die een bedreiging vormen voor het bereiken van waterkwaliteitsdoelstellingen. Kortom: nu inzetten op een circulaire economie is noodzakelijk om ons waterbeheer ook in de toekomst volhoudbaar en betaalbaar te houden.

Zie ook: [Circulaire economie - Unie van Waterschappen](#)

Stand van zaken:

In 2021 is een strategie op hoofdlijnen beschreven in “Het verhaal van de Circulaire Waterschappen”, met vijf ontwikkelingslijnen waarlangs de waterschappen samenwerken aan de ontwikkeling naar een circulaire economie:

1. Duurzaam opdrachtgeverschap:
 - a. In 2023 starten waterschappen met klimaatneutraal en circulair uitvragen met als doel dat in 2030 alle GWW projecten klimaatneutraal en circulair worden uitgevoerd.
 - b. Daarbij werken we conform de [Strategie Duurzaam Opdrachtgeverschap Waterschappen](#).
2. Circulair Assetmanagement:
 - a. Binnen het KCAO-traject (Klimaatneutraal en Circulair Assetmanagement en Opdrachtgeverschap) worden per objectcategorie (rzw's, gemalen, transportleidingen, oeverconstructies en waterkeringen) routekaarten opgesteld waarmee de komende jaren de eerste concrete stappen worden gezet richting klimaatneutrale en circulaire assets.
 - b. Binnen een werkgroep Materiaalpaspoorten werkt de Unie samen met 7 waterschappen, [HWBP](#) en [IHW](#) aan de ontwikkeling van een standaard materialenpaspoort waarmee eenduidige registratie en uitwisseling van materialendata mogelijk wordt gemaakt. Zo krijgen we beter zicht op onze materialenvoorraad in onze assets, de hergebruiksmogelijkheden en restwaarde daarvan.
3. Terugwinning van energie- en grondstoffen:
 - a. Waterschappen, Unie van Waterschappen en Aquaminerals werken samen binnen het programma [EFGF](#): Energie- en grondstoffenfabrieken) om te innoveren en terugwinning van energie en grondstoffen uit afvalwater steeds beter mogelijk te maken.
 - b. De Unie zet in op het wegnemen van juridische en financiële belemmeringen in landelijk beleid en wetgeving conform de aanbevelingen van de Taskforce herijking afvalstoffen.
4. Samenwerking:
 - a. Landelijk/EU: de Unie werkt samen met de rijksoverheid en Europese partners aan de ontwikkeling van een circulaire economie. Daarbij behartigen we de belangen van de waterschappen.
 - b. We roepen waterschappen op om met regionale partners samen te werken en de rol van het waterschap een plek te geven binnen de regionale circulaire economie. De Unie werkt met landelijke koepels samen aan een landelijk plan van aanpak om de regio's hierbij te ondersteunen.
 - c. De Unie organiseert circuleerateliers, trainingen en andere activiteiten om de kennisuitwisseling tussen waterschappen te faciliteren. Daarnaast wordt in samenwerking met Stowa en andere kennispartners onderzoek gedaan om nieuwe, essentiële kennis te ontwikkelen voor de waterschappen.
5. Verandering van systeem en gedrag:
 - a. Naast technisch/inhoudelijk is de ontwikkeling naar een circulaire economie vooral ook een verandering van systeem en gedrag. De Unie ondersteunt de waterschappen in de ontwikkeling van kennis en vaardigheden op het gebied van transitie management en gedragsverandering.
 - b. We roepen de waterschappen op om de duurzaamheidsambities binnen het waterschap te concretiseren en implementeren, waarbij de nieuwe manier van denken en werken voldoende aandacht krijgt.

Wat speelt er komende periode:

- Implementatie en borging van de resultaten uit het KCAO-traject binnen de waterschappen.
- Implementatie van standaard materialenpaspoort en afspraken om materialendata op orde krijgen.
- Blijvend inzetten op terugwinning van energie en grondstoffen uit rioolwater én watersysteem. Kansen benutten en belemmeringen signaleren en wegnemen. Inzetten op een versnelling van terugwinning van groen gas, struviet en zoet water
- Bespreken en vaststellen "Beleidsinzet Circulaire economie"
- Bespreken en vaststellen Plan van Aanpak regioaanpak circulaire economie
- Bespreken van leerpunten uit training Transitie management
- Oproep om in te zetten op value cases in plaats van business cases

THEMA: NATIONAAL PROGRAMMA CIRCULAIRE ECONOMIE

Samenvatting:

In 2015 is het Rijksbrede programma Nederland Circulair in 2050 gestart. Na het ondertekenen van het Grondstoffenakkoord in 2017 zijn de partijen vertegenwoordigd in het Bestuurlijk overleg Circulaire Economie (CE). Aan tafel zitten de betrokken ministeries (IenW, EZK, BZK), de koepels van decentrale overheden (IPO, VNG, Unie), VNO NCW, Natuur en Milieu, de Jongeren Klimaatbeweging en de voorzitters van 4 landelijke transitieagenda's. De Staatssecretaris van IenW zit het overleg voor. Het BO wordt voorbereid in het Kernteam CE. Voor de regionale samenwerking is een landelijke werkgroep ingesteld.

In de periode 2018-2022 is gewerkt met een Uitvoeringsprogramma CE (UPCE). Hierin werden de transitieagenda's opgenomen en dwarsdoorsnijdende thema's. Een van die thema's was het wegnemen van juridische belemmeringen. Daartoe hebben de Unie en het Ministerie van IenW als opdrachtgevers de Taskforce Herijking Afvalstoffen onder leiding van mw. Sorgdrager ingesteld. Die heeft in september 2019 een advies uitgebracht dat wordt opgevolgd in projecten.

Verder kan vermeld worden dat de Unie betrokken is bij de transitieagenda Circulaire Bouw.

Door dit kabinet en staatssecretaris V. Heijnen is het Nationale Programma CE (NPCE) 2023-2030 afgerond. Dat is in februari 2023 door het kabinet vastgesteld en naar de Tweede Kamer gestuurd. De commissie CE heeft 171 feitelijke vragen hierover gesteld die in april zijn beantwoord: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brieven/2023/04/11/bijlage-beantwoording-feitelijke-vragen-en-antwoorden-npce>.

Stand van zaken besluitvorming:

In het NPCE worden twee plannen van aanpak aangekondigd. Een over nationale doelen en een over samenwerking in de regio. Dat is behandeld in het BO CE van juni.

Verder is er een budget van € 777 miljoen voor CE vrijgemaakt bij de Voorjaarsnota 2023 uit de aanvullende klimaatmaatregelen tot 2030. Opvallend is dat de beschikbaar gestelde middelen zich met name richten op de 'achterkant' van de keten. Ter illustratie: voor het verbeteren van recycletechnieken voor plastic en het 'verduurzamen' van afvalverbrandingsinstallaties wordt € 489 miljoen gereserveerd.

Met betrekking tot de afvalregelgeving is het ministerie van IenW gestart met een Nationaal Milieubeleidskader dat wordt uitgewerkt in een Nationaal Milieubeleidsplan. Daarnaast wordt het Landelijk Afvalbeheerplan 3 (op basis van de Wet Milieubeheer) in de toekomst opgevolgd door het Circulair Materialenplan (CMP).

Wat speelt er komende periode:

De komende jaren worden de landelijke activiteiten opgepakt en uitgerold overeenkomstig het NPCE dat iedere twee jaar geactualiseerd zal gaan worden. Dan wordt gekeken naar de voortgang die eveneens tweejaarlijks door het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) wordt gerapporteerd in de Integrale Circulaire Economie Rapportage (ICER).

De Unie zit aan de landelijke overlegtafel en zet zich in voor het doorbreken van het bestaande systeem. De transitie naar CE zal pijn gaan doen, indien we de omslag daadwerkelijk gaan maken van de lineaire economie. Uiteindelijk is het doel om in 2050 volledig circulair te worden. Daartoe zullen we in 2030 50% minder primaire abiotische grondstoffen gaan gebruiken. De tijd dringt.

THEMA: ROBUUST PLAN SLIBEINDVERWERKING**Samenvatting:**

Vanaf 2012 wordt landelijk in beeld gebracht hoe de ontwikkelingen zijn op het gebied van de slibeindverwerking door de waterschappen. In 2018-2019 is ondercapaciteit ontstaan en daarom is door de ledenvergadering van maart 2020 een opdracht gegeven aan de Unie, om in samenwerking met de Vereniging van Zuiveringsbeheerders (VvZB) te komen tot een robuust plan voor het versterken en verduurzamen van het systeem van slibeindverwerking.

De opdracht luidde:

Om te komen tot een robuust plan voor het versterken en verduurzamen van het systeem van slibeindverwerking in Nederland voor tenminste de periode 2020-2025, waarin:

- A. met respect voor de autonomie van waterschappen (in de keuze hoe, waar en in welke constructie zij hun slib laten verwerken), maatregelen beschreven worden waarmee voldoende collectieve reserveverwerkingscapaciteit en tijdelijke opslagcapaciteit binnen Nederland wordt georganiseerd om fluctuaties in het aanbod van zuiveringsslib op te kunnen vangen;
- B. gezamenlijke afspraken beschreven staan om regie te organiseren over de mogelijke aanwending van die reservecapaciteit;
- C. een calamiteitenparagraaf opgenomen is die beschrijft welke noodmaatregelen genomen kunnen worden (inclusief mogelijke maatregelen van andere overheden, waaronder het Rijk) bij eventuele crisissituaties indien de georganiseerde reserveverwerkingscapaciteit en tijdelijke opslagcapaciteit onverhoopt toch ontoereikend is.

De essentie is dat we een gezamenlijk opgave als sector hebben om de stabiele bedrijfsvoering te borgen, bestand te zijn tegen incidenten en te weten wat we kunnen doen in het geval zich een calamiteit voordoet. En tegelijkertijd wendbaar genoeg zijn om alle ontwikkelingen gericht op het verduurzamen van de keten de ruimte te bieden.

Belangrijkste kenmerken van een robuust systeem zijn:

1. Een aanvoer en eindverwerkingscapaciteit die op elkaar past. Hierbij maken we onderscheid tussen: - gezonde bedrijfsmatige capaciteit op waterschapsniveau - incidentencapaciteit op sectorniveau, georganiseerd als collectief - calamiteitenregeling op nationaal niveau
2. De belangrijkste kenmerken van en de ontwikkelingen binnen het robuuste en flexibele systeem zijn bekend en worden strak gemonitord.
3. Geeft ruimte voor innovatie.
4. Er is een vorm van regie op het beschikbaar hebben van de collectieve incidentencapaciteit.

De benodigde incidentencapaciteit wordt collectief georganiseerd. Waarbij voor de eerste jaren wordt ingezet op opslagcapaciteit en voor de jaren vanaf 2023-2024 om het alloceren van de incidentencapaciteit die in het systeem beschikbaar komt. Het opdrachtgeverschap voor de regie en de incidentencapaciteit ligt bij de Unie, de operationele uitvoering bij een onafhankelijke derde. Voor de kosten geldt het principe dat de vaste (collectieve) kosten voor het beschikbaar houden van de incidentencapaciteit zo laag mogelijk worden gehouden en dat de gebruiker van de incidentencapaciteit betaalt. Bij de doorberekening van de vaste kosten wordt rekening gehouden met de inbreng van elk waterschap zodat waterschappen niet dubbel betalen. De meest logische en eerlijke verdeelsleutel is die aan hand van de tonnages ontwaterd slib dat elk waterschap produceert.

Het robuust plan slibeindverwerking is geagendeerd in de stuurgroep Water. Wij hebben de minister laten zien dat de waterschappen hun verantwoordelijkheid nemen voor de individuele verwerking van het zuiveringsslib en de collectieve aanpak bij incidenten. We vertrouwen erop dat het ministerie bij zal dragen aan de landelijke calamiteitenregeling. Aan de buitenwacht laten we met het robuust plan zien dat de waterschappen voor de slibeindverwerking vanaf 2021 de zaken onder controle zullen hebben.

Stand van zaken:

Alle waterschappen hebben dus afgesproken dat zij voldoende flexibiliteit aanhouden in de bedrijfsmatige capaciteit en gezamenlijk voorzien in gehuurde opslaglocaties (als een soort verzekering). AquaMinerals wordt ingezet om de regie te doen in afstemming met de VvZB. De huur wordt jaarlijks verrekend met alle 21 waterschappen die dus collectief hieraan meedoen.

Voor incidenten tot 100.000 ton slib worden tot medio 2025 tijdelijke opslaglocaties in het land gehuurd. Indien zuiveringsslib wordt opgeslagen dan vindt binnen een jaar alsnog de eindverwerking plaats. In de jaren 2021 en 2022 is hiervan nog geen gebruik hoeven te maken.

Verder is er overleg met het Ministerie van IenW, Rijkswaterstaat en de Omgevingsdiensten naar tijdelijke opslag van het zuiveringsslib in zandscheidingsbekkens van twee Rijksbaggerdepots in het geval dat zich calamiteiten voordoen. Dit is een gevoelige aangelegenheid. De vergunningen moeten hiervoor worden aangepast en de MER-procedure toegepast. Dat zal nog jaren gaan duren, als we deze procedures willen doorzetten. Ook over de kosten moeten nog besluiten worden genomen.

Wat speelt er komende periode:

In februari 2023 is aan de CWE meegedeeld dat de jaren 2023-2025 wordt doorgegaan met de collectieve voorziening door de inzet van AquaMinerals en de huur van opslaglocaties voor het geval van incidenten.

In de taskforce slibeindverwerking – waarin alle eindverwerkers zijn vertegenwoordigd – wordt de vinger aan de pols gehouden. En gaan we komende jaren volgen wat er gebeurt met de voorgenomen innovatie en verduurzaming. Jaarlijks vindt er in opdracht van de VvZB een monitor plaats, uitgevoerd door RHDHV.

In de zomer van 2023 is de situatie zorgelijk. Er ligt bij de eindverwerkingsbedrijven inmiddels tienduizenden tonnen zuiveringsslib opgeslagen. Oorzaken: hogere aanvoer met de neerslag, complexe storingen, sluiting droger. Er ontstaat een dreigende incidentensituatie voor de verwerking van het slib. We zijn opgeschaald naar de alert fase. De samenwerking en afstemming verloopt heel goed, dat is de winst van de afgelopen jaren.

THEMA: ENERGIE EN GRONDSTOFFENFABRIEK (EFGF)

Samenvatting:

De Energie- en Grondstoffenfabriek is een initiatief van de waterschappen uit 2008 om energie- en grondstoffen terug te winnen uit afvalwater. Dit is inmiddels een landelijk programma waarbij meer dan 120 waterschappers betrokken zijn in diverse werkgroepen en alle waterschappen financieel bijdragen. Zie ook www.efgf.nl

De EFGF wordt aangestuurd door een landelijk kernteam (4 waterschappers) en een stuurgroep (VVZB, Unie van Waterschappen en de STOWA). Deze groepen worden voor de afzet van grondstoffen ondersteund door AquaMinerals BV, een not-for-profit organisatie die drinkwaterbedrijven en waterschappen faciliteert bij de afzet van reststromen. Inmiddels zijn al 9 waterschappen daar aandeelhouder van.

De CWE is bestuurlijk ambassadeur van de EFGF en met hen is de afspraak gemaakt om jaarlijks een update te geven van de lopende zaken. Op 21 september 2023 zal de EFGF zich weer presenteren bij de CWE.

Het EFGF-programma kent vier pijlers waaraan gewerkt wordt:

- 1 Innovaties en nieuwe concepten
- 2 Kennis delen en optimaliseren
- 3 Opschalen
- 4 Positionering en communicatie

In met name pijler 2 en 3 zitten de inhoudelijke werkgroepen rondom de terugwinning en vermarkting van energie (groen gas, biogas, waterstof, aquathermie), cellulose, nutriënten, bioplastics (Caleyda), Kaumera, water (De Waterfabriek) en maaisel. Op www.efgf.nl is daarover meer informatie te vinden.

Stand van zaken besluitvorming:

Voor nu spelen er geen zaken die bestuurlijke besluitvorming vragen.

In het verleden zijn die ook maar in beperkte mate voorgekomen (oa over aansturing en inrichting van het programma en de rol van AquaMinerals). In de praktijk vindt aansturing plaats via de Stuurgroep EFGF en de jaarlijkse terugkoppeling bij de CWE.

Wat speelt er de komende periode:

- Presentatie van de EFGF bij de CWE op 21 september, incl. rondleiding bij een project;
- Een kennisdag aquathermie op 28 september

THEMA: AQUAFARM

Samenvatting:

Aquafarm is een nature based innovation die gebruik maakt van de krachten van natuurlijke processen om afvalwater te zuiveren, slib te reduceren, broeikasgasemissie te reduceren en circulaire grondstoffen te produceren. Aquafarm doet dit door gebruik te maken van een geschakelde combinatie van compartimenten met zuiverende planten en waterdieren.

Aquafarm heeft de afgelopen jaren uitgebreid onderzoek gedaan naar de werking van dit concept en de potentiële toegevoegde waarde voor de waterschappen. Hierover is in voorjaar

2023 een waterschapsrapportage gepubliceerd waarin de onderzoeksresultaten en potentie van Aquafarm voor de waterschappen uiteen wordt gezet

Stand van zaken besluitvorming:

Team Aquafarm is bezig met planvorming en organisatie voor fase 3. Hierin staan de volgende zaken centraal:

1. Een pilotinstallatie van 100 – 500 i.e. waarin we aantonen stabiel tot een effluent kwaliteit op KRW-niveau komen met een helder inzicht in het dagelijks opereren van een Aquafarm als nazuiveringstechniek.
2. Onderzoek naar de verwijderingsrendementen van Aquafarm op medicijnresten uit afvalwater
3. Bouwen aan circulaire grondstofketens met de geoogste zuiveraars/biomassa uit de Aquafarm om in te zetten in de circulaire economie.

De leden van de CWE zijn in 2021 op bezoek geweest bij de proefopstelling van Aquafarm en hebben begin 2022 een online webinar gevolgd over de ontwikkelingen.

De leden van de CWE hebben toentertijd positief gereageerd op Aquafarm en aangegeven geïnteresseerd te zijn in de ontwikkelingen, met name rondom het zuiveren tot KRW-kwaliteit en de potentie rondom microverontreinigingen.

Graag houden wij de leden van de CWE op de hoogte van de ontwikkelingen en toegevoegde waarde van Aquafarm voor de waterschappen.

Wat speelt er komende periode:

- Verkenning locatie voor pilot installatie Aquafarm (HHNK, WSRL en HDSR)
- Aantrekken nieuwe partnerwaterschappen (zomer 2023)
- Onderzoeksprogramma fase 3 (KRW + medicijnresten, looptijd ~2023 – 2026)

ENERGIE EN DUURZAAMHEID

THEMA: AQUATHERMIE

Samenvatting:

Waterbeheerders kunnen met aquathermie een wezenlijke bijdrage leveren aan de versnelling van de verduurzaming van de gebouwde omgeving. Berekeningen van CE Delft en Deltares tonen aan dat aquathermie het potentieel heeft om minstens 40% van de warmtevraag in te vullen. Dit komt neer op 41 TWh of 4,5 miljoen woningequivalent aan energie.

De waterschappen voelen zich verantwoordelijk voor een optimale inzet van aquathermie en biogas in de warmtetransitie. Het Rijk heeft de afgelopen jaren bijgedragen aan de ontwikkeling van aquathermie door de oprichting van NAT en het programma WARES voor kennisontwikkeling. Nu deze programma's met succes zijn afgerond, breekt de tijd aan voor de realisatie van grootschalige aquathermie-warmtenetten.

De waterschappen willen de aansluiting van aquathermie op warmtenetten stimuleren en de belemmeringen en kansen aanpakken.

Stand van zaken:

De UvW ontwikkelt momenteel een versnellingsprogramma voor aquathermie. Het beoogde programma bestaat uit de volgende onderdelen:

1- De realisatie en opschaling

Voor de koppeling van vraag en aanbod van warmte werken we samen met belangrijke stakeholders van de warmteketen om het potentieel van 1 miljoen woningequivalent versneld te benutten. Waterschappen beschikken over de benodigde kennis en ervaring om obstakels te overwinnen. De UvW zal ervoor zorgen dat kennis en ervaringen van koplopers onder de waterschappen worden gebundeld en breed beschikbaar worden gesteld. Gezamenlijke aanbestedingen en standaardisatie van contractuele afspraken worden ingezet om een vlotte realisatie te waarborgen.

Bij TEO zal de UvW samenwerken met STOWA om een efficiënte aanpak voor de benodigde lozingsvergunningen te realiseren. Dit wordt gedaan door middel van het aanbieden van modelvergunningen en werkmethode die bijdragen aan een verantwoorde toepassing van aquathermie, een snel vergunningsproces en geen onnodige kostenverhogende eisen aan de lozingsvergunning.

2- Kansen en knelpunten signaleren en oplossen

Van de 66 Proeftuinen Aardgasvrije Wijken (PAW) zijn er 16 gericht op aquathermie. De Unie van Waterschappen (UvW) wil samen met het Nationaal Programma Lokale Warmtetransitie (NPLW) deze projecten evalueren en de geleerde lessen breed uitdragen en toepassen bij de ontwikkeling van standaarden. Daarnaast zal de UvW actief meedenken over de wettelijke instrumenten die door de overheid worden aangeboden en waar nodig pleiten voor de gewenste aanpassingen om een vlotte realisatie van de warmtetransitie mogelijk te maken. Kennis en ervaringen uit Europese landen zullen worden uitgewisseld en beschikbaar worden gesteld via passende platforms.

3- Kennis en onderzoek

Voor een verantwoorde toepassing van aquathermie is een monitoringsprogramma nodig om de ontwikkeling van het watersysteem te bewaken en waar nodig de aanpak voor TEO zodanig aan te passen met het oog op het effect op het watersysteem.

Wat speelt er komende periode:

- locatie onderzoek hotspots aquathermie door EFGF/UvW
- up date toetsingskader koudelozingen/ voorbeelden vergunningen (aquathermie)

THEMA: WARMTETRANSITIE (NPLW)

Samenvatting:

Met de vaststelling van de Strategische visie 'Op weg naar Klimaatneutraliteit', is de toewijding van de waterschappen aan de klimaatdoelen herbevestigd. De visie richt zich zowel op mitigatie op eigen terrein als op een maatschappelijke bijdrage aan derden o.a. door de inzet van aquathermie en biogas voor de warmtetransitie. Door de grote omvang van deze warmtebronnen kunnen de waterschappen een belangrijke bijdrage leveren aan de warmtetransitie.

De warmtetransitie is zowel het grootste als het lastigste onderdeel van de energietransitie. Dat heeft te maken met de grote benodigde investeringen in warmtenetten, de

verscheidenheid van de warmtebronnen, de noodzakelijke isolatie van gebouwen en de vrijwilligheidprincipe voor gebouweigenaren bij het aansluiten op het warmtenet. Alle redenen om als overheden de schouders eronder te zetten om de warmtetransitie mogelijk te maken.

Het Nationale programma Lokale warmtetransitie (NPLW) is per 1 januari gestart. Daar neemt de UvW deel aan. Het programma is feitelijk een samenvoeging van de voorlopers; ECW en PAW. De UvW was vertegenwoordigd in de stuurgroepen werkgroepen van deze programma's. De Proeftuinen Aardgasvrije Wijken (PAW) subsidie voor proeftuinen is toegekend aan 16 projecten met aquathermie uit het totaal aantal proeftuinen van 66. Het NPLW zal de vorderingen van de warmtetransitie door gemeenten en regio's monitoren, faciliteren, knelpunten en kansen in kaart brengen en verhelpen.

In 2030 moeten 1,5 miljoen woning equivalenten verduurzaamd worden en/of aan worden aangesloten op collectieve warmtenetten. Het NPLW ondersteunt de gemeenten hierbij. De waterschappen bieden hun duurzame warmte bronnen aan en ondersteunen gemeenten in de regio's bij het benutten van het aanbod uit aquathermie en groen gas.

Stand van zaken:

De waterschappen werken aan het reduceren van eigen energieverbruik zowel voor stroom als voor warmte. In meerdere waterschappen wordt als doel na gestreefd om aardgasvrij te zijn.

Daarnaast werken de waterschappen aan de warmtetransitie van regio's en gemeenten via het NPRES. Deze regionale activiteiten zullen naar verwachting worden voortaan uitgevoerd via het NPLW. Toedelen van aquathermie/biogas als een regionale bron van warmte is een belangrijke onderwerp in de regio. Daarnaast werken de meeste waterschappen aan projecten van gemeenten en warmtebedrijven voor de opschaling van aquathermie. Waterschappen leveren kennis, assets en morele steun bij deze ontwikkeling.

Het NPLW heeft een evaluatie uitgevoerd naar de 66 proeftuinen (PAW) en zal jaarlijks de ontwikkeling in de warmtetransitie monitoren.

Wat speelt er komende periode:

Het NPLW is nog in de startblokken. Het stuurgroep komt twee maal per jaar bijeen. De volgende bijeenkomst is gepland in juni.

THEMA: NATIONAAL PROGRAMMA REGIONALE ENERGIESTRATEGIËN (NP RES)

Samenvatting:

In het klimaatakkoord is op 18 juni 2019 collectief overeengekomen dat de 30 RES-regio's 35 TWh duurzame elektriciteit gaan opwekken door middel van zonne- en windenergie op land. Het hogere doel van het Klimaatakkoord is om in 2030 49% CO₂-uitstootreductie te hebben gerealiseerd.

Gemeenten, provincies, waterschappen en regionale maatschappelijke partners werken samen aan het opstellen van het aanbod van de regio's. Waterschappen participeren in alle RES-regio's.

Op 1 oktober 2020 hebben de 30 RES Regio's hun aanbod (RES 1.0) ingediend. Het collectieve aanbod telde op tot 55 TWh op te wekken duurzame elektriciteit in 2030, dus ruim meer dan waarop was ingezet! Ook is destijds afgesproken dat in juni 2023 een voortgangsrapportage of een RES 2.0 wordt opgeleverd door de individuele RES-regio's. Momenteel wordt door de RES-regio's o.m. hieraan gewerkt.

In mei van 2020 is o.m. door de LV een besluit genomen over de zgn. "Route 35", een verdeelsystematiek in het geval de RESsen onverhoopt niet volledig optellen tot de nationale opgave. Deze afspraken gelden nog steeds.

Stand van zaken besluitvorming:

In de RES-regio's is hard gewerkt aan het opzetten van programmaorganisaties en bestuurlijke verankering.

Ondertussen heeft in de zomer van 2021 het Europese klimaatprogramma "Fit for 55" het licht gezien. Dit Europese programma houdt een aanscherping in van de Europese klimaatdoelen. Vanuit het NP RES is de impact van dit Europese programma nader verkend en is gerapporteerd in het rapport "[Bouwen aan de brug, terwijl we er overheen lopen](#)", van mw. Greetje Bos (november 2022). In deze rapportage is geconcludeerd dat het niet wenselijk is om de aanbiedingen vanuit de RES-regio's te herzien, maar dat het wel zaak is om te sturen op het realiseren van de bovengrens van de aanbiedingen. In de rapportage zijn hiertoe vijf uitdagingen met name genoemd, te weten:

- Het oplossen van de netcongestie;
- Het toerusten van de (nieuwe) volksvertegenwoordigers en bestuurders;
- Het vergroten van de acceptatie van zon en wind op land
- Het inzetten van langetermijnsturingsmechanismen;
- Het integraal samenwerken voor een goede en versnelde ruimtelijke inpassing

Wat speelt er komende periode:

Netcongestie: Met voorrang en vanuit verschillende invalshoeken wordt hard gewerkt aan het verruimen van de capaciteit op het elektriciteitsnet aan de hand van de zgn. "Meerjaren Investeringsprogramma's Energie en Klimaat" (MIEK), het Landelijk Actieprogramma Netinfrastructuur (LAN), het Nationaal Plan Energiesysteem (NPE) en het Programma Energie Hoofdinfrastructuur (PEH). Dit gaat veel geld kosten en nog jaren duren. Strategische keuzes dienen te worden gemaakt, wetgeving dient te worden aangepast. Ook de waterschappen krijgen hiermee te maken, waarbij ook wordt gekeken naar het slim inzetten van waterschapsassets. De waterschappen beschikken over 325 waterzuiverings-installaties die kunnen functioneren als *smart energy hub*.

Kwaliteitsimpuls: Berenschot werkt in opdracht van het NP RES aan een voorziening voor het borgen van ruimtelijke kwaliteit in zon- en windprojecten. Dit zal de komende maanden worden doorontwikkeld.

Normering voorkeursvolgorde zon: mono zon-op-landbouwgrond is een ongewenste ontwikkeling geweest. De normering moet ervoor zorgen dat eerst wordt gekeken naar zon-op daken-en-objecten, ruimte binnen de bebouwde kom, en pas als laatste op landbouwgronden, maar dan alleen als dit een dubbelfunctie betreft. Deze normering wordt momenteel uitgewerkt.

THEMA: ZON OP WATER

Samenvatting:

In toenemende mate is er belangstelling voor de plaatsing van zonnepanelen op oppervlaktewater. Er is t/m 2022 ongeveer 230Mwp aan Zon op water gerealiseerd. Tot nu toe vooral op zandwinplassen en (drink-)waterbassins. Er is een potentie op slibdepots, grotere binnenwateren en de Noordzee.

Voor de meeste zon op waterprojecten is SDE-subsidie aangevraagd en ontvangen. De betreffende waterschappen zijn bij de vergunningverlening op verschillende manieren

betrokken bijv. met het stellen van voorwaarden via de watertoets in de omgevingsvergunning of via een aparte watervergunning.

De levensduur van zonnepanelen is momenteel ongeveer 25 à 30 jaar en de effecten van drijvende zonne- systemen op waterkwaliteit, ecologie en uitstoot CO2 zijn nog niet duidelijk. Het is van belang dat de waterschapssector vergelijkbare voorwaarden hanteert bij de vergunningverlening voor zon op waterprojecten, waarbij voldoende aandacht is voor de waterkwaliteit en ecologie.

Het benodigde beleid om de af te geven vergunningen te toetsen of te onderbouwen ontbreekt echter momenteel, o.a. vanwege de onduidelijkheid van de invloed op de ecologie.

Stand van zaken besluitvorming:

Er was besloten:

1. Het op korte termijn laten opstellen van een overkoepelende kadernotitie Zon op Water, gezien de voorliggende en de op korte termijn te verwachten aanvragen voor Zon op Water, met input van een in te stellen klankbordgroep vanuit de waterschappen. Hierbij komen bevoegdheden, biodiversiteit, waterkwaliteit en kansen en risico's aan bod.
2. Om hierbij leidende principes op te stellen, die richting geven aan het beoordelen van aanvragen voor op Zon op Water voor de korte termijn, onder het dilemma dat er nog niet duidelijk is wat de invloed is van Zon op Water op waterkwaliteit, biodiversiteit en watersysteem op de lange termijn.
3. Voor de langere termijn de kennisvragen te inventariseren die er zijn bij Zon op Water in relatie tot kan-sen en risico's en die te laten adresseren.
4. Daarbij de vraag te laten beantwoorden of waterschappen behoefte hebben aan modelbeleid, handreiking en aanbevelingen (vergelijk wind op keringen).

Inmiddels is volgend op deze besluitvorming een handreiking Zon op Water gemaakt en gepubliceerd in januari 2022 op de website van de Unie:

<https://unievandwaterschappen.nl/publicaties/handreiking-zon-op-water/>

Wat speelt er komende periode:

- In het TKI Deltatechnologie project Zon op water: impact op waterkwaliteit en biodiversiteit (ZWIMP) onderzoekt een consortium, waarvan STOWA en diverse waterschappen deel uitmaken, de directe en indirecte effecten van zonneparken op water. De onderzoekers kijken naar de effecten op de waterkwaliteit en ecologisch functioneren. Deze kennis is nodig om de inrichting en het beheer van zonneparken te optimaliseren en goede afwegingen te maken bij vergunningverlening. De noodzakelijke nieuwe kennis wordt verkregen door uitgebreide metingen van waterkwaliteit bij bestaande zonneparken, aangevuld met modellering en kennis over het functioneren van specifieke systemen. Om de informatie toegankelijk te maken worden de monitoringsdata van het project opgeslagen in een openbaar toegankelijke kennisbank, indien mogelijk gekoppeld aan bestaande data-infrastructuur.
- Er is een [NWA-call Zon op water](#) dat in de zomer van 2023 toegewezen zal worden. Het onderzoek zal ingaan op het samenbrengen van experts uit de verschillende werkvelden rondom zon-op-water, zoals ingenieurs, ecologen en bestuurders. Toegewezen projecten leveren nieuwe inzichten in zowel negatieve als positieve effecten van deze interactie. Hiermee dragen ze bij aan innovaties en gefundeerd beleid voor de verdere ontwikkeling en opschaling van zonne-energiesystemen op binnenwateren.
- Een lobby vanuit UvW gaande om bij de SDE-subsidie voor Zon op Water ook financiering voor monitoring mee te nemen.

THEMA: KLIMAATMONITOR WATERSCHAPPEN

Samenvatting:

Ieder jaar komt de Klimaatmonitor Waterschappen uit en wordt gepubliceerd op de website van UvW. Samen met de NWB-bank is de UvW opdrachtgever. Bureau Arcadis voert de opdracht uit. De Expertgroep Klimaatmonitor, met daarin vertegenwoordigers uit de waterschappen begeleidt het onderzoek en stelt de Klimaatmonitor vast.

De Klimaatmonitor is ontstaan om in eerste instantie de ambities in het Klimaatakkoord Unie – Rijk 2010-2020 te monitoren. Opvolgende ambities worden nu gemonitord met de Klimaatmonitor en ieder jaar worden de voortgang van de geboekte resultaten voor klimaat en duurzaamheid in beeld gebracht. Dat gebeurt voor de hele sector en voor elk waterschap afzonderlijk. De monitor is daarmee een goed sturingsinstrument voor projecten van de waterschappen op het gebied van CO2-reductie, energiebesparing en duurzame energie. De NWBbank maakt gebruik van de Klimaatmonitor Waterschappen om de klimaatimpact van hun kredietportefeuille in beeld te brengen en als informatiebron voor de Green Bond Newsletter.

Stand van zaken besluitvorming:

Via een mededeling wordt de Klimaatmonitor Waterschappen jaarlijks onder de aandacht gebracht van zowel de CWS als ook de CWE. Hierbij is aandacht voor de behaalde resultaten, conclusies en aanbevelingen. Mogelijke aanbevelingen met bestuurlijke impact zullen afzonderlijk als besluit voorgelegd worden.

Wat speelt er komende periode:

De Klimaatmonitor anticipeert continue op ontwikkelingen. De besluiten vanuit de strategie Waterschappen richting Klimaatneutraliteit die oktober 2022 is aangenomen in de LV die consequenties hebben voor de Klimaatmonitor zullen doorgevoerd worden in de volgende edities. Dit houdt in dat de uitstoot van methaan- en lachgasemissies ook deel uitmaken van de voetafdruk. Ook worden er vanaf nu gevraagd naar uit te voeren duurzaamheidsprojecten, zodat ook onderzocht kan worden wat er nog verwacht wordt op b.v. energieopwekkinggebied of CO2-reductie en of daarmee gestelde diverse ambities gehaald worden.

In toenemende mate wordt de data die is verzameld via de Klimaatmonitor ook gebruikt voor andere doeleinden dan de rapportage Klimaatmonitor. Data wordt gebruikt voor diverse lobbyactiviteiten en input voor andere rapportage(verplichtingen) op gebied van energie, klimaat, circulariteit, duurzaam opdrachtgeverschap en de ontwikkeling van niveau van duurzaamheid in projecten.

Hiermee is de Klimaatmonitor Waterschappen ontwikkeld van monitoring klimaatakkoord naar een platform voor dataverzameling en rapportages.

THEMA: CO2-BEPRIJZING

Samenvatting:

Om gevoel te krijgen voor de effecten op de CO2-uitstoot van beleidskeuzes alsmede inkopen en aanbestedingen kun je werken met CO2-prijzen. Bij CO2-prijzen wordt de CO2-uitstoot vertaald naar een CO2-prijs die de kosten aangeeft die nodig zijn om de effecten van de betreffende CO2-uitstoot op te vangen. Door deze prijs mee te wegen bij de interne afweging van beleidsalternatieven dan wel bij de keuze van de opdrachtnemer in een aanbesteding wordt de impact van de CO2-uitstoot in geld uitgedrukt. Hiermee ontstaat meer inzicht in de keuze die je maakt en dit zal in veel gevallen leiden tot een CO2-bewuste keuze. Toepassing

van een CO2-prijs bij aanbestedingen zal leiden tot het stimuleren van de markt om te komen met klimaatvriendelijke oplossingen.

Een CO2-prijs is een vorm van een milieuprijs. Milieuprijzen worden ook wel 'externe kosten' genoemd; kosten die wel ergens in de maatschappij neerslaan, maar niet bij de partij (of consument) die de kosten veroorzaakt. Milieuprijzen weerspiegelen de maatschappelijke kosten van emissies en milieuschade, in een monetaire waarde per kg vervuiling. In dit geval is de CO2 prijs de prijs die het maatschappelijke welvaartverlies als gevolg van de uitstoot van een extra kg CO2-eq reflecteert.

Stand van zaken besluitvorming:

In de ledenvergadering van 1 april 2022 is besloten dat de waterschappen gaan werken met CO2-beprijzing bij interne besluitvorming en aanbestedingen. Het gaat hierbij om fictieve CO2-prijzen: de kosten worden in principe niet direct betaald. Bij de waterschappen gaat dit in beginsel om € 100 tot € 140 per ton CO2 equivalent. Wanneer een waterschap een hogere prijs wil inzetten dan is er ruimte om die in te zetten.

De Unie van Waterschappen heeft een [handreiking](#) ter beschikking gesteld en is een Community Of Practice gestart om de waterschappen te ondersteunen bij de toepassing van CO2-beprijzing. Daarbij worden de waterschappen gevraagd om de komende in de periode 2022-2024 CO2-beprijzing in de praktijk te gaan toepassen op de manier die het beste past bij de eigen organisatie, bijvoorbeeld in de vorm van pilots of leidraden. We volgen de voortgang via de klimaatmonitor. Na twee jaar volgt een uitgebreide evaluatie, waarbij ook wordt bekeken of eventuele vervolgstappen kunnen worden gezet.

Wat speelt er komende periode:

De prijs is gekoppeld aan de doelen die de waterschappen hanteren op het gebied van CO2-reductie en hierbij is uitgegaan van de ambitie om 49% CO2 reductie te behalen in 2030. Hogere doelstellingen zullen leiden tot een hogere CO2-prijs. Op basis van recente, wetenschappelijke literatuur (de WLO-scenario's) is de passende aanbevolen prijsrange €100-140/ton CO2 voor de periode 2020-2030 gecombineerd met een jaarlijkse indexatie.

De waterschappen hebben ondertussen haar ambitie aangescherpt naar klimaatneutraal in 2035. Hier horen andere CO2-prijzen bij. Daarnaast is de behoefte uitgesproken om ook breder naar andere waarden te kijken naast CO2, denk hierbij aan andere milieuschade en/of sociale aspecten. Dit is mogelijk onderdeel van een volgende fase.

THEMA: CERTIFICERING OP CO2 PRESTATIELADDER BIJ WATERSCHAPPEN

Samenvatting:

In 2021 is in de CBCF besloten tot het doen van [een oproep](#) aan alle waterschappen en aan waterschappen gelieerde organisaties om ervoor te zorgen dat ze uiterlijk in 2025 gecertificeerd zijn op de CO2-prestatieladder.

Al meer dan 10 jaar wordt de CO2-prestatieladder door waterschappen naar tevredenheid ingezet als aanbestedingsinstrument. Daarnaast heeft certificering op de CO2-prestatieladder van de eigen organisaties van de waterschappen meerwaarde. Dit was de conclusie uit een [evaluatie](#) opgesteld door de beheerder van de CO2-prestatieladder, de Stichting Klimaatvriendelijk Aanbesteden & Ondernemen (SKAO) naar aanleiding van ervaringen van verschillende waterschappen met het certificeringstraject.

Dit evaluatierapport is opgesteld na afloop van een in 2019 en 2020 door de Unie en de SKAO georganiseerde Community of Practice (CoP).

Stand van zaken besluitvorming:

Inmiddels zijn zeven waterschappen, Waternet en het Waterschapsbedrijf Limburg gecertificeerd op trede 3 van de ladder. Daarnaast zijn zes waterschappen bezig met het certificatie-traject. Vijf waterschappen hebben het voornemen de komende tijd door te groeien naar trede 4/5 op de ladder. Zie [dit artikel](#) van 23 november 2022 op de website van SKAO over de waterschappen.

Om de waterschappen hierbij te ondersteunen zijn SKAO en de Unie van Waterschappen eind 2022 gestart met twee nieuwe COP's. Een voor waterschappen voor trede 3 van de ladder en een voor de waterschappen die willen doorgroeien naar trede 4/5 van de ladder.

Wat speelt er de komende periode:

Concluderend kan worden gezegd dat bij waterschappen een toenemende interesse zichtbaar is om aan de slag te gaan met de CO2-Prestatieladder, niet alleen als aanbestedingsinstrument, maar ook om binnen de eigen organisaties in te zetten als CO2-managementsysteem.

OVERIGE THEMA'S

THEMA: SAMENWERKING IN DE WATERKETEN

Samenvatting:

In het Bestuursakkoord Water (BAW) is in 2011 het landelijk project samenwerking in de waterketen opgenomen. De voornaamste doelstelling is minder meer kosten (€450 miljoen vanaf 2020 structureel). De andere doelen (kwaliteit, kwetsbaarheid) zijn in de van onderop opgerichte 49 regio's ten uitvoer gebracht. De Visitatiecommissie heeft tussentijds in 2014 een positief oordeel uitgebracht bij de ingediende, bestuurlijk vastgestelde plannen van de regio's.

De resultaten van de samenwerking in de waterketen zijn ver boven de verwachtingen. Op basis van de lastenontwikkeling in de waterketen is € 680 miljoen besparing bereikt in 2020 sinds 2011. Omdat de doelstelling ruimschoots wordt gerealiseerd, ontwikkelden de heffingen voor burgers en bedrijven zich gematigder dan zonder het BAW het geval zou zijn geweest. De laatste jaarlijkse ledenbrief met factsheet over de voortgang van de samenwerking in de waterketen (BAW) is op 20 mei 2020 naar de waterschappen verstuurd en te vinden op de Uniewebsite: <https://www.uvw.nl/ledenbrieven/voortgang-en-resultaat-samenwerking-in-de-waterketen-eind-2019/>

Het landelijk project heeft van de Unie en de waterschappen in de jaren 2011-2020 forse inzet gevraagd. Daar is periodiek in de CWE bij stilgestaan. Ook bij het grote succes dat is behaald.

Stand van zaken:

De CWE heeft in februari 2020 vastgesteld dat met het einde van het Bestuursakkoord Water (BAW) van 2011 ook een einde is gekomen aan het landelijk project samenwerking in de waterketen. Ook de Aanvullende afspraken BAW van oktober 2018 zijn in 2020 geëindigd. Maar niets weerhoudt de koepels en de regio's om met bepaalde afspraken landelijk en/of regionaal door te gaan als daarin nog stappen gezet kunnen worden.

In het Bestuurlijk overleg waterketen van april 2020 is ingestemd met de notitie 'BAW en rol kernteam' waarin de opgedane ervaringen met het bereiken van de BAW-doelen voor de waterketen in het landelijk project zijn neergelegd. Grote winst van het BAW naast de 3K's (kosten, kwaliteit en kwetsbaarheid) is de intensivering van samenwerking: gemeenten onderling, gemeenten en waterschap en waar nuttig zijn ook de drinkwaterbedrijven aangehaakt. Die samenwerking kan blijven bestaan. Gezamenlijk hebben we besloten om gedurende twee jaren (2021 en 2021) nog stimulansen te bieden aan de regio's voor hun eigen ambities. De doelstelling om de regio's kennis te laten uitwisselen kan met beperkte middelen (website, bijeenkomst) worden voortgezet.

Wat speelt er komende periode:

Verschillende, vaak grotere regio's werken nog aan samenwerking in de waterketen. Zij hebben dit vastgelegd in een regionale samenwerkingsovereenkomst die wel tot 2030 kan doorlopen. Zie bijvoorbeeld de regio's Groningen-Noord Drenthe, Hollands Noorderkwartier, Rijnland, Fluvius.

Ze hebben ambities op de terreinen kwaliteit, kwetsbaarheid en klimaat/duurzaamheid. In bepaalde gevallen is de regio waterketen samengegaan met de regio DPRA. Als het gewenst is dan kan de Unie in een regio aanwezig zijn, zoals vorig jaar in Veendam bij het symposium voor de regionale waterketenkaart die online werd gezet.

THEMA: EUROPA – WERKPLAN BUREAU BRUSSEL

Samenvatting:

Na de Coronacrisis wordt de Europese besluitvorming en samenwerking wederom beproefd door een nieuwe crisis. De oorlog in Oekraïne schreeuwt om Europese solidariteit en steun, maar brengt tegelijkertijd een ongekende energiecrisis en bedreiging van de voedselvoorziening met zich mee. Dan nog niet te spreken over de inflatie die het Europese Economische bestel tergt. Hierdoor lijken de lidstaten in de Raad de Europese Green Deal agenda van de Europese Commissie (EC) niet volledig te kunnen omarmen. Voorjaar 2024 staan de Europese verkiezingen voor een nieuw Europees Parlement (EP) gepland en zal een nieuwe EC worden geïnstalleerd. Hierdoor tikt de klok voor de EC om de Green Deal ambities nog voor deze verkiezingen in EU wetgeving te verankeren. Tegelijkertijd liggen er vooral op het gebied van milieu veel wetgevingsdossiers op tafel in het Europees Parlement en de Raad. Hierdoor krijgen niet alle wetsvoorstellen dezelfde prioriteit en loopt het wetgevingsproces op veel dossiers onherroepelijk vertraging op. In deze context zullen de lobbyisten van Bureau Brussel namens de waterschappen en waterbedrijven input geven in de verschillende wetgevingsprocessen en de belangen van de Nederlandse watersector bij de Europese instellingen behartigen.

De Green Deal met de '*zero-pollution ambition*' zorgt voor momentum voor een verscherpte bronaanpak van vervuiling middels bestaande – en nieuwe EU wetgeving, strategieën en actieplannen. De EC heeft het recht van initiatief en komt in 2023 ook met nieuwe wetgevingsinitiatieven. Daar waar nieuwe EU wetten voor bodemgezondheid en natuurherstel nieuwe EU doelen gaan zetten die het werk van de waterschappen en de drinkwaterbedrijven zullen raken zijn er verschillende andere relevante voorstellen die in een beslissende fase van wetgevingsproces zijn aanbeland. Zo ligt de aanpassing van de EU wetgeving voor het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen op de onderhandelingstafel en wordt de Richtlijn Stedelijk Afvalwater aangescherpt en uitgebreid.

Ook de aanpak van chemische stoffen leidt tot herzieningen van verschillende bestaande wetten. Zoals de richtlijnen voor Prioritaire Stoffen, de REACH-verordening en de Richtlijn Industriële Emissies. Bovendien wordt het wetgevingskader voor medicijnen compleet aangepakt, met daarin meer aandacht voor het bepalen van de risico's voor het milieu. Daarnaast blijft Bureau Brussel zich inzetten voor het wegnemen van belemmeringen voor de circulaire activiteiten van de watersector.

Stand van besluitvorming:

Ieder Europees dossier kent zijn eigen besluitvormingstraject en planning. De CWE wordt tijdig bij de Europese trajecten betrokken zodra daar aanleiding toe is.

Wat speelt er de komende periode:

Het werkplan Bureau Brussel 2023 geeft een overzicht van de prioritaire dossiers voor Bureau Brussel.

Bijlage 5: Werkplan Bureau Brussel 2023

De lijst wordt bepaald door de Europese beleidsagenda en de prioriteiten van Vewin en de Unie van Waterschappen. De Brusselse activiteiten reiken uiteraard verder dan deze dossiers. Ontwikkelingen op andere relevante thema's en wetgevingsdossiers krijgen zeker ook de benodigde opvolging in de belangenbehartiging. Bureau Brussel werkt daarin tevens intensief samen met de Europese koepelorganisaties EurEau, SGI Europe, EWA, Water Europe en EUWMA. Deze organisaties vervullen een belangrijk instrument voor de beïnvloeding van EU besluitvormingsprocessen en het versterken van het geluid van de Nederlandse watersector. Ook bieden deze koepels goede mogelijkheden voor kennisuitwisseling en toegang tot een netwerk van relevante contacten in heel Europa. Vewin en de Unie van Waterschappen, incl. Bureau Brussel blijven in de Europese waterkoepels belangrijke functies bekleden en een actieve rol spelen. De relaties met het Europees Parlement, de EC en de Nederlandse Permanente Vertegenwoordiging bij de EU, zullen worden onderhouden en verder versterkt worden.

THEMA: NATIONALE RIOOLWATER SURVEILLANCE (COVID-19 EN RWZI'S)

Samenvatting:

In opdracht van het Ministerie van VWS doet het RIVM in de Nationale Rioolwater Surveillance (NRS) samen met de Unie van Waterschappen (UvW) en de 21 Waterschappen onderzoek naar het voor komen van SARS CoV-2 virus in het rioolwater van de 313 rioolwater zuiveringsinstallaties (RWZI's) in Nederland. In de bestuursovereenkomst, waarin de afspraken hiervoor zijn vastgelegd, staat dat het de wens van alle partijen is dat de infrastructuur van de NRS ook ingezet kan worden voor het analyseren van monsters op andere volksgezondheid gerelateerde parameters dan SARS-CoV-2, ook wel *de verbreding* genoemd.

Om te komen tot (maatschappelijk) verantwoordelijke keuzes voor deze verbreding die eventueel in samenwerking met andere partijen kan worden vormgegeven is een afwegingskader opgesteld en een toetsings/adviescommissie ingesteld. Deze commissie hanteert dus het toetsingskader.

Stand van zaken besluitvorming:

Jaarlijks zal de CWE de evaluatie van het NRS (inclusief een samenvatting van de getoetste aanvragen) worden toegezonden.

Wat speelt er komende periode:

In 2023 is duidelijk geworden dat de NRS door VWS gezien wordt als een waardevolle surveillancemethode en zal deze structureel gaan financieren. In 2023 wordt de frequentie van bemonstering en analyse afgeschaald naar het niveau voor 2024 (ongeveer 1,4 maal per week bemonsteren er week). Momenteel worden scenario's uitgewerkt om dit nader vorm te geven.

De Unie van waterschappen zal in samenwerking met STOWA een beeldvormend beleidsstuk opstellen over de rol van de waterschappen in dit dossier.
Eind 2023 zal de CWE hierover verder geïnformeerd worden

IV Thema's CWE/CWS (CWS leidend)

LANDBOUW

Thema Nationaal Programma Landelijk Gebied

Samenvatting:

Het NPLG beoogt de wettelijk verplichte doelen op het gebied van stikstof/natuur, waterkwaliteit en klimaat (CO₂-uitstoot) dichterbij te brengen. De provincies zijn provinciale programma's landelijk gebied (pplg's) aan het opstellen waarin zij aangeven hoe deze doelen in hun gebied te bereiken. De gebiedsprogramma's moeten, onder regie van de provincies, tot stand komen in samenwerking met waterschappen, gemeenten, Rijk en gebiedspartners. Een analyse van het water/bodemsysteem dient opgenomen te worden in de pplg's. Om de transitie van het landelijk gebied te ondersteunen is in het Transitiefonds €24,3 beschikbaar, en is een Regie-organisatie Transitie Landelijk Gebied (RTLG) opgericht.

Stand van zaken besluitvorming:

De Unie houdt de vinger aan de pols bij de waterschappen over de gang van zaken en betrokkenheid bij de regionale gebiedsgerichte aanpak (NPLG) via de (ambtelijke) netwerken NPLG en woningbouw, en de SD-kopgroep NPLG. Daarnaast is er een bestuurlijke kopgroep NPLG met een aantal leden van de CWS en de CWE om bestuurlijk snel te kunnen schakelen waar nodig. Het bestuurlijke mandaat wordt opgehaald en afgestemd met de CWS.

Wat speelt er de komende periode:

Een eerste versie van de gebiedsprogramma's moet 1 juli a.s. opgeleverd worden. Uiteraard is het proces dan niet klaar; het proces van het NPLG loopt tot 2035.

Thema: Landbouwakkoord

Samenvatting:

De minister van LNV wil met de landbouwsector keuzes maken voor het perspectief voor agrariërs in 2040: hoe ziet de toekomst van de landbouw er uit en wat is hiervoor nodig? Dit moet - zoals geadviseerd door Johan Remkes - landen in een Landbouwakkoord. Uitgangspunt is om alle opgaves voor de landbouw in één keer aan te pakken. Met het nationaal programma landelijk gebied (NPLG) moeten landelijke en gebiedsgerichte opgaven uiteindelijk vertaald worden naar individueel bedrijfsniveau. Het akkoord moet in april 2023 worden gesloten aan de 'hoofdtafel'. Aan deze hoofdtafel nemen vertegenwoordigers van LNV, de sector en de provincies deel.

De hoofdtafel wordt inhoudelijk gevoed door een aantal sector- en thematafels. De Unie neemt ambtelijk deel aan drie sectortafels: de tafel voor akkerbouw, vollegrondsgroenten en bollenteelt, de tafel voor glastuinbouw, sierteelt en boomteelten en de tafel voor de melkvee- en kalverhouderij. De doelen voor het NPLG vormen voor de minister van LNV het toetsingskader van het akkoord. De inhoud van het Landbouwakkoord moet richting geven aan de gebiedsprogramma's waarvan de provincies op 1 juli 2023 de eerste versie moeten opleveren.

Stand van zaken besluitvorming / wat speelt er de komende periode:

Voor de inhoudelijke inbreng heeft de Unie een *position paper* opgesteld op basis van eerder binnen de vereniging afgestemde standpunten. De inbreng van de Unie aan de sectortafels richt zich vooral op waterkwaliteit en waterbeschikbaarheid (water en bodem sturend).

NATUUR EN BIODIVERSITEIT

THEMA: BIODIVERSITEIT

Samenvatting:

De Unie van Waterschappen is sinds 2021 partner van het Deltaplan biodiversiteitsherstel. De meeste waterschappen zijn zelf ook partner. In het kader van het partnerschap heeft de Unie in 2021 het position paper biodiversiteit vastgesteld in de Ledenvergadering. Waterschappen zetten hun expertise in om samen met grondgebruikers, terreinbeheerders en andere overheden maatregelen uit te voeren die bijdragen aan het behoud en de ontwikkeling van de biodiversiteit in Nederland. Bij de inrichting en het beheer van oppervlaktewateren, waterschapsterreinen en dijken versterken zij de natuur. Bijvoorbeeld door het aanleggen van natuurlijke oevers, het herstel van meanderende beken, het zorgen voor migratievoorzieningen voor vissen (aanleg van vistrappen en visvriendelijk maken van gemalen) en het met elkaar verbinden van natuurgebieden. Daarvoor hebben ze unieke mogelijkheden met het beheer van een uitgebreid netwerk van watergangen en dijken dat heel Nederland doorkruist, bij elkaar beslaat dit maar liefst 250.000 km. In het Manifest Blauwgroene Netwerken stellen de waterschappen dat ze daarmee een bijdrage willen leveren aan verbetering van de natuur.

Stand van zaken besluitvorming:

In de komende WWS (en mogelijk CWS) liggen concretere ambities voor op biodiversiteit.

Wat speelt er komende periode:

Op dit moment zijn de waterschappen bezig met het uitwerken van een monitor voor biodiversiteit, die eind 2023 gereed moet komen. Daarnaast is de Unie betrokken bij de Agenda Natuurinclusief, die eind dit jaar moet verschijnen.

THEMA: EU NATUURHERSTELWET

Samenvatting:

De Europese Commissie heeft in juni een wetgevingsvoorstel gepubliceerd om de ambities uit de Europese Green Deal en de EU-Biodiversiteitsstrategie juridisch te verankeren. Het blijkt dat de afgesproken ambities voor natuurherstel niet gehaald worden. Door wettelijke, deels kwantitatieve doelen te stellen voor de lidstaten wil de Europese Commissie ervoor zorgen dat

de biodiversiteit wel daadwerkelijk verbetert en de natuur herstelt. Het wetsvoorstel levert voor de waterschappen met name kansen op voor verbetering van de waterkwaliteit. Verder draagt versterking van de natuur en biodiversiteit bij aan een robuust watersysteem en een veerkrachtige en klimaatbestendige inrichting. Op dat gebied is het wetsvoorstel in lijn met activiteiten van waterschappen op het gebied van klimaatadaptatie en versterking van de natuur.

Het wetsvoorstel kan wel impact hebben op het werk van de waterschappen, omdat het een verslechteringsverbod bevat van habitattypen ook buiten Natura 2000 gebieden. Dit kan ongewenste gevolgen hebben, zoals aanvullende beperkingen voor de realisatie van andere opgaven bijvoorbeeld dijkversterkingen. De onderhandelingen tussen de lidstaten over het wetsvoorstel zijn gaande, hoe het precies ingevuld zal worden is nog niet bekend. De inzet van de Unie voor de lobby in Brussel is met de CWS afgestemd. Daarnaast probeert de Unie de gevolgen voor de waterschappen verder duidelijk te krijgen.

Stand van zaken besluitvorming:

De concept EU-Natuurherstelwet ligt deze zomer voor in het Europees parlement ter besluitvorming. Daarna zal er onderhandeld worden over diverse aanpassingen voordat de wet in kan gaan.

Wat speelt er komende periode:

Om de conceptwet door het parlement te krijgen zijn er diverse aanpassingen gedaan. Waar bijv. eerst geen achteruitgang van habitats ook buiten beschermde natuurgebieden werd toegestaan, is dit een inspanningverplichting geworden. De komende tijd gaan de onderhandelingen verder en zullen er, gezien de kritische lidstaten, mogelijk meer afzwakkingen komen. Het is nog onduidelijk wanneer de wet uiteindelijk definitief wordt en inwerking treedt, maar het streven is uiteraard dat in ieder geval het eerste voor de Europese verkiezingen van volgend jaar plaatsvindt.

THEMA: AGENDA NATUURINCLUSIEF

Samenvatting:

De rijksoverheid (LNV), provincies en terreinbeherende organisaties (Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en LandschappenNL) hebben in 2021 het initiatief genomen voor de agenda natuurinclusief (AN). Deze agenda richt zich op het versterken van de natuur overall in Nederland, (juist) ook buiten natuurgebieden. Een eerste versie van de Agenda Natuurinclusief werd gepresenteerd op de Natuurtop van 17 juni 2022. De Unie ondersteunde deze Agenda. Op dit moment wordt toegewerkt naar een Agenda 2.0 De bedoeling is om in samenwerking met overheden, bedrijven, instellingen, maatschappelijke partijen en burgers de transitie naar een natuurinclusieve samenleving te realiseren. Daartoe wordt de agenda uitgewerkt voor 9 domeinen: water, bouw, landbouw, energie, infrastructuur, vrijetijdseconomie, financiën, gezondheid en onderwijs en bewustwording.

De waterschappen denken mee in het waterdomein (inzet aansluitend bij beleid biodiversiteit en realiseren blauwgroen netwerk, zie dossier biodiversiteit) en bij infrastructuur (biodiverse dijken). Daarnaast is de Unie van Waterschappen ambtelijk vertegenwoordigd in het IPAN (interbestuurlijk platform AN) en bestuurlijk vertegenwoordigd in het NiNO (Natuurinclusief Nationaal Overleg).

Stand van zaken besluitvorming:

In juni vond de NiNO-top (Natuurinclusief top) plaats met minister Van der Wal, waarin gesproken werd over de ambities van de Agenda. Eind dit jaar moet de Agenda 2.0 uitkomen (incl. investeringsagenda), waarover in het najaar besluitvorming plaatsvindt in het NiNO.

Wat speelt er komende periode:

De ambities van de Agenda 2.0 worden nader uitgewerkt en besproken met de achterbannen van de betrokken partijen, dus ook binnen de Unie voor zover het om ambities voor alle waterschappen gaat.

OVERIGE THEMA'S

THEMA: WATER BODEM STUREND

Samenvatting:

Vanuit het besef dat de grenzen van het water- en bodemsysteem in beeld komen heeft het kabinet besloten (Regeerakkoord 2021) dat Water en bodem sturend moeten zijn in de ruimtelijke ordening. Het rijk heeft per Kamerbrief (25 november 2022) een kader opgesteld met 33 structurerende keuzes en 55 maatregelen. Dit kader is de onderlegger voor alle lopende ruimtelijke programma's zoals de woondeals, het NPLG en de NOVEX. Maar ook voor ruimtelijke ontwikkelingen op bijvoorbeeld gemeenteniveau. Waterschappen worden vanuit hun rol gevraagd om middels water- en bodemanalyses aan te geven hoe het landelijk WBS kader zich vertaalt naar de regionale situatie. Deze vertaalslag is input voor de algemene democratie om een afgewogen ruimtelijke ordening tot stand te brengen, waarbij de robuustheid van het watersysteem een harde randvoorwaarde is. Om dit verder uit te werken en te borgen lopen verschillende trajecten, zoals de Uitvoeringsstrategie Water bodem sturend, Watertoets 2.0. Het rijk heeft hierbij de regie, maar trekt hierin nauw op met de medeoverheden (IPO, VNG en Unie). Inzet van de Unie is o.a. borging van de keuzes, wat moet helpen bij de kanteling van het ruimtelijk planproces (water- en bodemsysteem uitgangspunt bij ruimtelijke plannen). De uitwerking en eventuele bestuurlijke afspraken die erbij horen, lopen via de CWS.

In commissieverband (CWS) is gesproken over de positionering ten opzichte van water bodem sturend, met als uitgangspunten:

- Omgaan met landelijke regie in de regio: algemene nationale regels t.o. regionale uitwerking, maatwerk, pas toe of leg uit.
- Actievere rol van waterschappen in het ruimtelijk domein: waterschappen maken vanuit hun expertise inzichtelijk wat de randvoorwaarden van het water- en bodemsysteem zijn voor ruimtelijke ontwikkelingen en de gevolgen van voorgenomen ruimtelijke keuzes.
- Taakopvatting waterschappen van alleen faciliterend, naar faciliterend en grenzen stellend (vanuit water- en bodemsysteem) richting bestuurlijke en gebiedspartners. Lange termijnontwikkelingen (klimaat) zijn daarbij leidend.
- Waterschappen zetten hun gebiedskennis en uitvoeringskracht in in gebiedsprocessen, vanuit hun rol als 'waterautoriteit', rolvast, met regie op het waterdossier.
- Water en bodem sturend gaat over zowel waterkwaliteit als waterkwantiteit, waterschappen streven naar een geïntegreerde inbreng in ruimtelijke processen.

Stand van zaken besluitvorming:

De uitvoeringsstrategie en -agenda Water bodem sturend ligt 5 en 12 juli voor in resp. het BO Bodem en het BO Water, en zal na de zomer gepubliceerd worden.

Wat speelt er komende periode:

De uitvoering van Water bodem sturend vergt betrokkenheid van de waterschappen op rijksniveau (Unie) en in de regio. De Unie is betrokken bij de (interbestuurlijke) Uitvoeringsstrategie en -agenda. Deze krijgen een vervolg in diverse acties waar de Unie bij betrokken is of zal zijn. Bijvoorbeeld de Maatlat klimaatadaptief en natuurinclusief bouwen, de Watertoets 2.0, het traject voor borging van Water bodem sturend, het opzetten van een monitor. Er zal jaarlijks aan de Tweede Kamer gerapporteerd worden op WBS. Daarnaast worden de pplg's en de ruimtelijke voorstellen getoetst op WBS, omdat dit in de opdracht vanuit het rijk aan de provincies was opgenomen.

THEMA: DRINKWATER**Samenvatting:**

De beschikbaarheid van schoon en voldoende drinkwater wordt vaak ervaren als vanzelfsprekend. Maar we zien in Nederland dat de vraag naar drinkwater verder toeneemt, terwijl de beschikbaarheid van drinkwaterbronnen afneemt. Dit stelt extra eisen aan de robuustheid van het watersysteem en aan de (toekomstige) drinkwatervoorziening. Daarbij staat de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater onder toenemende druk. Zowel bekende als opkomende stoffen worden aangetroffen op de winningslocaties. Ook het toenemend gebruik van bodem en ondergrond, met onder meer bodemenergiesystemen en warmteopslag, vergt aandacht. Klimaatverandering met hogere temperaturen, verzilting en langere perioden van droogte vergroot de risico's voor de drinkwatervoorziening.

In 2021 heeft het Rijk in nauwe samenwerking met de koepelorganisaties de Beleidsnota Drinkwater 2021-2026 opgesteld, waarin de drinkwateropgaven en keuzes in het drinkwaterbeleid zijn beschreven. De acties in deze nota zijn gericht op waterbeschikbaarheid, zuinig en bewust drinkwatergebruik, verbeteren van de kwaliteit van oppervlakte- en grondwater en het borgen van een veilige productie en levering.

In 2021 heeft de Unie samen met Vewin een manifest opgesteld waarin een oproep gedaan richting het kabinet voor een landelijke watertransitie. Daarmee willen we als overheden en gebiedspartners samen werken aan klimaatrobuuste watersystemen conform de uitgangspunten van de NOVI, het Deltaprogramma en de Kaderrichtlijn Water om water sturend te laten zijn, water beter vast te houden, zuinig om te gaan met water en vervuiling van water te voorkomen.

Stand van zaken besluitvorming:

De acties in de Beleidsnota Drinkwater zijn in 2022 uitgewerkt in een gezamenlijke Implementatie- en Uitvoeringsagenda. Het is de bedoeling om deze Implementatie -en Uitvoeringsagenda jaarlijks te actualiseren. De betrokken partijen monitoren gezamenlijk de voortgang van acties en activiteiten, ontwikkelen een kennisagenda en brengen de staat van de drinkwatervoorziening en factoren die hierop van invloed zijn in beeld. Het Bestuurlijk Overleg Water voert regie op de voortgang van de afgesproken acties en activiteiten en de samenhang met andere onderwerpen die van belang zijn voor de drinkwatervoorziening. Zo is de waterbeschikbaarheid onderdeel van het Deltaprogramma, de verbetering van de waterkwaliteit onderdeel van de KRW en zal de integrale gebiedsgerichte uitwerking moeten landen in de gebiedsplannen van het NPLG.

Wat speelt er komende periode:

Als Unie organiseren we samen met Vewin enkele keren per jaar een politiek debat in Nieuwspoort over actuele (drink)watervraagstukken. Zo houden we het opgestelde manifest over de watertransitie levend en blijven we (politieke) aandacht vragen voor de (drink)wateropgaven.

De uitwerking van de watertransitie en realisatie van klimaatrobuuste watersystemen is onderdeel van het programma Water en Bodem Sturend en de gebiedsgerichte uitwerking van het NPLG.

In enkele regio's dreigen de komende jaren (tot 2030) problemen te ontstaan in de drinkwatervoorziening door de stijgende watervraag en beperkte leveringscapaciteit. Er wordt een Actieplan opgesteld om de acute knelpunten aan te pakken en te zorgen voor continuïteit in de drinkwatervoorziening. Hierbij zal ook worden gekeken naar de brede afweging van de totale watervoorziening en naar de strategische drinkwatervoorraden (2040).

V Thema's alle commissies

THEMA: BEDRIJFSVERGELIJKING ZUIVERINGSBEHEER

Samenvatting:

Iedere drie jaar voert de Unie van Waterschappen samen met de waterschappen de bedrijfsvergelijking zuiveringsbeheer (BVZ) uit. Deze bedrijfsvergelijking geeft inzicht in de prestaties en kosten per rwzi, voor het gehele verwerkingsproces van afvalwater (transport, zuivering en slibeindverwerking). De resultaten worden geduid en gepresenteerd in een rapport en zijn openbaar beschikbaar als dashboard en databank in de WAVES-omgeving: waves.databank.nl.

De WAVES-omgeving geeft snel inzicht in de stand van zaken op landelijk, waterschaps- en rwzi-niveau. Het is mogelijk om waterschappen of rwzi's met elkaar te vergelijken, en om ontwikkelingen door de tijd te volgen.

Stand van zaken besluitvorming:

Besluitvorming over de BVZ (vrijgave van de gegevens) vindt plaats in de CBCF.

Landelijk wordt opvolging gegeven aan de BVZ via de Vereniging van Zuiveringsbeheerder (VvZB).

Wat speelt er komende periode:

In 2023 en 2024 werken de waterschappen landelijk en individueel aan de speerpunten uit de BVZ van 2022.

De volgende BVZ wordt uitgevraagd en gerapporteerd in 2025. Het betreft gegevens over het jaar 2024. Als de resultaten beschikbaar zijn worden deze gepresenteerd in de CWE.

THEMA: AANPASSING BELASTINGSTELSEL EN ANTI-AFHAAKREGELING

Samenvatting:

Begin 2020 zijn de waterschappen een gezamenlijk traject gestart om enkele urgente knelpunten in hun belastingstelsel op te lossen. Een stuurgroep onder leiding van voormalig staatssecretaris Menno Snel, bestaande uit leden van het dagelijks bestuurders van alle 21 waterschappen, heeft hierin het voortouw genomen. De voorstellen werden door de medewerkers van het programma Moderne Overheid en een werkgroep met waterschappers voorbereid. In de ledenvergadering op 11 december 2020 hebben de waterschappen ingestemd met de voorstellen van de Stuurgroep Aanpassing Belastingstelsel Waterschappen. De voorstellen vallen uiteen in drie sporen:

1. een wetgevingstraject dat ziet op de oplossing van de urgente knelpunten en enkele andere voorstellen die het stelsel verbeteren;
2. een verkenning van de mogelijkheden voor een wendbaarder belastingstelsel van de waterschappen;
3. een traject waarin wordt gekeken naar een toekomstbestendiger bekostiging van het gehele Nederlandse waterbeheer.

Als onderdeel van het wetgevingstraject (eerste spoor) is aan de Unie van Waterschappen gevraagd zich in te zetten voor behoud van de anti-afhaakregeling, waarvan de goedkeuring van de Europese Commissie voor de toepassing eind 2023 verloopt.

Stand van zaken besluitvorming:

De besluitvorming verloopt via de WBDD en CBCF.

Wat speelt er komende periode:

Het wetsvoorstel is begin april ter advisering aan de Raad van State voorgelegd. Na verwerking van het advies kan het wetsvoorstel aan de Tweede Kamer worden aangeboden. De beoogde inwerkingtreding van het wetsvoorstel is 1 januari 2025.

Inzake de anti-afhaakregeling wordt momenteel een alternatieve regeling uitgewerkt en wordt hierover binnenkort besluitvorming verwacht.